

Foto: Knut Ivar Fiskum

FRAMOVER MED FORTID

Kommunedelplan for kulturminner i
Grong kommune i perioden 2015-2023

Vedtatt i Grong kommunestyre 23.04 sak 32/15

Innholdsfortegnelse:

1. Bakgrunn for planarbeidet.....	s. 3
1.1. Områdebeskrivelse og kommunens historie.....	s. 3
1.2. Grong kommune.....	s. 4
1.3. Befolkning og bosetting.....	s. 4
2. Definisjoner og klargjøring av begrep.....	s. 4
3. Grunnlaget og avgrensninger for kulturminneplanarbeidet.....	s. 5
4. Målsetting for kommunens satsing på kulturminner.....	s. 6
4.1. Kommunale føringer, målsettinger.....	s. 6
4.2. Fylkeskommunale føringer og målsettinger.....	s. 7
4.3. Statlige føringer og målsettinger.....	s. 7
5. Organisering og medvirkning.....	s. 8
5.1. Organisering av planarbeidet.....	s. 8
5.2. Medvirkning og samarbeid.....	s. 8
6. Samfunnsutviklinger og kulturminnevernutfordringer.....	s. 8
6.1. Kulturminner. Sårbarhet knyttet til utvikling og klimaendringer.....	s. 8
6.2. Strukturendringer i landbruket.....	s. 9
6.3 Kulturminner som identitetsskapende element.....	s. 9
6.4. Kulturminner og folkehelse.....	s. 9
6.5. Kulturminner i pedagogisk sammenheng.....	s. 10
6.6. Kulturminner som verdiskapende element.....	s. 10
7. De viktige kulturminnene.....	s. 10
7.1 Lov om kulturminner.....	s. 10
7.2 Kulturminnene er verdier.....	s. 11
7.3 Hvordan tar vi vare på kulturminnene?.....	s. 11
7.4 Virkemidler som tas i bruk for å ta vare på kulturminnene.....	s. 11
7.5 Hvilke kulturminner ønsker vi i Grong og ta vare på?.....	s. 13
8. Eldre tids kulturminner.....	s. 14
9. Nyere tids kulturminner.....	s. 18
9.1 Verneverdige bygninger i Grong.....	s. 18
9.2 Kirker.....	s. 26
9.3 Kulturmiljø og kulturlandskap.....	s. 28
9.4 Samferdsel.....	s. 29
9.5 Tekniske og industrielle kulturminner.....	s. 30
9.6 Krigsminner.....	s. 33
9.7 Immatrielle kulturminner.....	s. 33
10. Samiske kulturminner.....	s. 35
Litteraturliste.....	s. 36
Vedlegg.....	s. 36

1.0 Bakgrunn for planarbeidet

Alle landets kommuner fikk i 2011 invitasjon fra Riksantikvaren om å delta i et nasjonalt registreringsprogram for kulturminner. De som ville delta i prosjektet skulle få inntil kr. 100.000 for å utarbeide en kulturminneplan.

Riksantikvaren sier at kommunene er avgjørende for å ta vare på kulturminnene - ikke minst gjennom arbeidet med plan og bygningsloven. Kulturminner, kulturmiljøer og landskap er viktige fellesgoder for lokalsamfunnene. De gir kunnskap, opplevelse og mulighet for bruk og er ressurser for verdiskaping og god samfunnsutvikling.

God kulturminneforvaltning i kommunene krever kunnskap og oversikt over lokalhistorien og kulturminnene. Det er behov for styrket kulturminnekompetanse i mange kommuner og det mangler gode oversikter over kulturminnene. Miljøverndepartementet og Riksantikvaren arbeider med et prosjekt med mål om et kunnskapsløft for kulturminneforvaltningen. Et viktig tiltak er å legge til rette for og stimulere kommunene til å utarbeide og vedta kulturminneplaner.

Arbeidet med å utforme en kulturminneplan har ikke vært prioritert i fra kommunens side, men etter Riksantikvarens og fylkeskommunens henvendelser om saken, vedtok formannskapet den 17.04.2012 i sak 63/12 et vedtak om oppstart av registrerings- og kulturminneplanarbeidet.

Gjennom Riksantikvarens prosjekt startet Nord-Trøndelag fylkeskommune opp et pilotprosjekt "Kulturminner i kommuner" for å imøtekomme kommunenes behov for oversikt over egne kulturminner både fra eldre og nyere tid, gi hjelp til å ta i bruk kulturminnene som en ressurs og samtidig lette kommunens og fylkeskommunens framtidige arbeid med kulturminneforvaltning. Grong er en av seks kommuner i Namdalen som deltar i prosjektet, parallelt med utarbeidelse av kulturminneplanen.

Grong kommune har hatt et nært samarbeid med Grong historielag som har utført registreringsarbeidet av nyere tids kulturminner.

1.1. Områdebeskrivelse og kommunens historie

Grong kommune ligger i indre del av Namdalen. Kommunegrensa går i øst mot Lierne, i sørøst mot Snåsa, mot Overhalla sørvest, Høylandet nordvest og Namsskogan i nord. Grong er en innlandskommune uten stor innsjøer. Derimot går to større elveløp gjennom kommunen. Fra nordøst kommer Namsen inn ved Grøndalselva i Namsskogan og ned til Åsmulfossen i Grong. Fra Lierne i øst kommer Sanddøla. Elvene møtes og går over i Namsen ved sentrum i Grong, Mediå. Namsen går vestover og inn i Overhalla kommune.

Landskapet er variert med lave skogåser i nord, flere bratte fjell i den sørlige delen av kommunen, mens det i nordøst går over til et ås- og fjell-landskap. Høyeste fjell i kommunen er Heimdalhauget på 1159 moh. Nedenfor samløpet mellom Namsen og Sanddøla er dalbunnen flat med sandmoer, leirbakker og myrer.

Skogbruk og jordbruk var et av kommunens viktigste næringsgrunnlag. Skogen ga arbeid for både hoggere og fløtere langs elva. Salg av tømmer og trelast ga inntekter allerede fra midten av

1500-tallet, da fossesagene tok til å komme i drift. Hogst, saging og trelast var imidlertid underlagt flere reguleringer og restriksjoner fra konge og myndighet helt fram til 1860-årene.

Kommunen har gjennomsnittlig lavt høydenivå, noe som har betydning for jordbrukets vekstvilkår. Dette har gitt muligheter for å dyrke varierte jordbruksprodukter. Husdyrholdet var også viktig og kommunen har gode beiteområder.

Fiske etter laks fikk stadig større betydning etter hvert som utenlandske tilreisende begynte sportsfiske i Namsen. Det var i 1830-årene de første engelskmenn kom til bygda for å fiske laks. Laksefiske og utleie av fiskevald ga og gir et viktig tilskudd til bygdas øvrige næringsliv.

1.2. Grong kommune

Som følge av formannskapslovene i 1837, ble Grong en av de aller største kommunene i landet. Omfanget av kommunen ble fastsatt på grunnlag av den kirkelige inndelingen i Namdalen. Grong prestegjeld ble utskilt fra Overhalla prestegjeld i 1820. Det nye prestegjeldet omfattet i tillegg til Grong, også Høylandet og Harran. Røyrvik og Trones sogn kom også litt senere inn under Grong prestegjeld.

Med en kommune som skulle dekke et såpass stort og spredtbygd område, var det en vanskelig oppgave for de folkevalgte representantene fra de ulike delene av kommunen å komme fram til enighet i de fleste saker. Ulike behov og ønsker førte til at deler av storkommunen ønsket å bli utskilt. Det skjedde først for Høylandet som ble egen kommune i 1901. Harran, Namsskogan og Røyrvik ble utskilt som egne kommuner i 1923. Harran kommune ble igjen en del av Grong kommune ved sammenslåing i 1964. Det er altså 50 år siden Grong og Harran ble en kommune i nyere tid.

År Antall

Folketellingene på 1800-tallet og senere viser følgende tall (SSB):

1769	628
1801	928
1815	938
1825	1114
1835	1210
1845	1320
1855	1557
1865	1909
1875	1775
1890	2015
1900	2066
1910	2121
1920	2227
1930	3674
1946	2969
1950	3002
1960	3097
1970	2780
1980	2607
1990	2486
2001	2570
2014	2480

1.3. Befolkning og bosetting

Kommunens bosetting går langt tilbake i tid. Det er gjort steinalderfunn på flere gårder i Grong. I Aslaks Bolts jordebok fra 1430, finnes navn på gårder i Grong som hadde skatteplikt. I den eldste oversikten over folketallet i dette området, ble det i 1589 oppført 42 bønder i Grong (Grong bygdebok). I den første folketellingen i Norge fra 1769 står 628 personer oppført under Grong og Harran annekser.

I perioden 1900-1930 økte folketallet i Grong kraftig. Dette har sammenheng med jernbanebyggingen. Folketallet fortsatte og stige frem mot 1960, men har siden gått tilbake.

2.0. Definisjoner og klargjøring av begrep

Kulturminner: alle spor etter menneskers liv og virke i vårt fysiske miljø. Begrepet omfatter også steder det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Det skilles mellom løse og faste kulturminner.

Faste kulturminner: er kulturminner som er jord- eller stedsfaste.

Løse kulturminner: Kulturminner som er flyttbare.

Automatisk freda kulturminner: kulturminner som er fredet direkte etter lov, uten særskilt vedtak. Dette er:

- Faste kulturminner fra før 1537
- Samiske faste kulturminner eldre enn 100 år

- Stående byggverk fra perioden 1537-1649
- Faste og løse kulturminner på Svalbard fra før 1946

Immateriell kulturarv: betyr praksis, framstillinger, uttrykk, kunnskap og ferdigheter. Det betyr at vi ikke kan «ta på» kulturminnet, for eksempel tro, tradisjoner, sagn eller hendelser.

Fredet kulturminne og fredet kulturmiljø: Et kulturminne/-miljø som myndighetene tillegger så stor verdi at det må bevares for ettertiden. En fredning er den strengeste form for vern. En fredning innebærer at inngrep/endringer må godkjennes av kulturminnemyndighetene.

Vern/bevaring: Er ikke det samme som fredning. Verning skjer ved å ta i bruk «hensynssone» og særlige bestemmelser hjemlet i Plan- og bygningsloven. Et vern innebærer at inngrep/ endringer må godkjennes av kommunen, samtidig som fylkeskommunen skal varsles.

Listeførte bygninger: Alle kirker som ble bygd mellom 1650-1850 er listeførte. En rekke kirker bygd etter 1850 er også listeført. Listeførte kirker skal behandles i forhold til det såkalte kirkerundskrevet. Riksantikvaren skal uttale seg om endringer i eller ved kirken og om istandsetting og vedlikeholdstiltak.

Istandsetting: er et reparasjonsarbeid for å bringe en bygning, del av en bygning eller et annet objekt opp på et ordinært vedlikeholdsnivå.

Konservering: betyr at man sikrer kulturminnet så godt som mulig mot ødeleggelse. Disse ødeleggelsene kan være forårsaket av naturlig nedbrytning eller av menneskelig inngrep. For bygninger brukes vanligvis ordet «istandsetting».

Kulturmiljø: et område der kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng. Også naturelementer med kulturhistorisk verdi kan inngå i et kulturmiljø.

Restaurering: Betyr helt eller delvis tilbakeføring av en bygning eller gjenstand til en tidligere tilstand.

SEFRAK-bygning: brukes om bygninger som ble registrert i regi av SEFRAK (Sekretariatet for registrering av faste kulturminner) i årene 1975-1995. Registreringene omfatter i prinsippet alle bygninger bygget før 1900, men enkelte områder ble grensen satt noe lenger frem i tid, for eksempel i Finnmark. Det eneste kriteriet for registrering var antatt alder på bygningen.

3.0 Grunnlaget og avgrensninger for kulturminneplanarbeidet

Det er første gang Grong kommune har utarbeidet en kulturminneplan, så vi starter med "blanke ark".

I kommunen har vi likevel en stor fordel av at det er gjort mye registreringsarbeid av kulturminner tidligere. Vi har Riksantikvarens egen registrering av fornminner som er lagt i databasen **askeladden.ra**. Askeladden er en database som viser alle freda kulturminner, som for Grongs del består av 1046 enkeltminner fordelt på 316 lokaliteter. Det er verdt å merke seg at ikke alle automatisk freda kulturminner er kjent og registrert. I tillegg har vi ei listeført kirke. Askeladden brukes mye av landbruk, teknisk og kultur i diverse saker. Videre så har vi **SEFRAK**-registreringene. Disse dataene inngår i dag i Matrikkelen. I Grong ble det registrert 170 bygninger. Deretter har vi en registrering som Grong historielag utførte i perioden 2008-2010 som omfattet nyere tids kul-

turminner. Prosjektet ble kalt "**Far Etter Folk**" og registrerte i alt ca. 450 kulturminner. Formålet med prosjektet var å få registrert flest mulig spor av menneskelig aktivitet; bygninger, dammer, sagbruk, utslåtter, seterbruk ol. Registreringene er lagt inn på fylkeskommunens nettsted **mitt.kulturminne.no**. Det er et mål at disse registreringene blir konvertert til Riksantikvarens nettsted **www.kulturminnesok.no**.

Grong historielag har i forbindelse med plan—og registreringsarbeidet i 2012, 2013 og i 2014 lagt inn 222 kulturminner på kulturminnesøk. Historielaget og Grong kommune har også utført alle kontrollregistreringer av SEFRAK-registeret på 170 bygninger som er lagt inn i databasen «BraArkiv». Vi har derfor en oppdatert liste over hva som finnes av bygninger eldre enn år 1900. 50 bygninger er revet. Bare et fåtall bygninger fra perioden 1900-1950 er kontrollregistrert.

Grong kommune har flere bygdebøker der det finnes en rekke viktige opplysninger om kulturminner; Grong bygdebok, bind I, II og III, Alle disse dager, Togstopp Namdal, Mørklagte bygder, Sanddøladalens historie, Gamle Harran, Gløshaug kirke og bygdeboka til Martin Bjerken.

Parallelt med utarbeiding av kommunedelplanen for kulturminner har det pågått en prosess der kommunen har sett på kulturminner og kulturmiljø i forbindelse med kommuneplanens samfunnsdel. I kommuneplanens arealdel henvises det til kommunedelplanen for kulturminner. For å ivareta kulturminneområdet i størst mulig grad, har vi utarbeidet en kommunedelplan for kulturminner.

Planens oppbygging

Det sier seg selv at vi ikke kan ta vare på alle kulturminner vi har i Grong, og hvilke kulturminner er det da spesielt viktig å verne om? Denne planen prøver å gi noen svar på dette spørsmålet. Det betyr imidlertid ikke at alle verneverdige og viktige kulturminner har kommet med. **Mange er fremdeles ikke registrert og planen vil derfor ikke være uttømmende for all fremtid.**

Planen inneholder en tekstdel som omhandler kulturminneforvaltning og en tiltaksdel der en fokuserer på kulturminner i hele kommunen som skal prioriteres og tas vare på for ettertida. Som vedlegg legges en oversikt over alle kulturminneregistreringene som er kjent i kommunen, plankart som viser alle registreringer, samt plankart som viser de prioriterte bevaringsverdige kulturminnene. Det ligger også med vedlegg som viser en fireårig handlingsplan på tiltak. I denne planen skal kulturminner som får formelt vern sikres med "*hensynssoner for bevaring*". Tidligere var det regulert til "*spesialområder for bevaring*" (*gamle plan og bygningsloven*). Retningslinjer til planen ligger som vedlegg.

4.0 Målsetting for kommunens satsing på kulturminner

4.1 Kommunale føringer og målsettinger

Kommunal planstrategi for Grong kommune 2012 - 2015 ble vedtatt av kommunestyret 21.06.12. Planstrategien tar for seg utfordringer, utviklingstrekk og mulighetsområder for Grong kommune i neste fireårsperiode. Planstrategien er et grunnlag for å drøfte strategier for videre utvikling av kommunen og er således et viktig grunnlagsdokument for kommuneplanarbeidet. I planstrategien går det særlig inn på områdene befolkningsutvikling, verdiskapning og næringsutvikling, samferdsel og infrastruktur, klima og energi, tettstedsutvikling, natur, kulturmiljø og landskap, helse, livskvalitet og oppvekstmiljø. I arbeidet med å revidere kommuneplanens samfunnsdel har en i løpet av det siste året gjennomført 11 prosessdager/kvelder med til sammen 122 personer for å utvikle hovedmål og delmål for hvert politikkområde; helse, oppvekst, næring, regionsenter

og kultur. Andre føringer for arbeidet er de estetiske retningslinjer for plan- og byggesaksbehandling. Dokumentet gir føringer om bygningers utforming og plassering i terrenget. Hensyn som vektlegges er blant annet hensyn til eksisterende bebyggelse og enhetlige boligområder. Retningslinjene er rådgivende for byggesaksbehandlingen i kommunen.

Hovedmålsettingen med kulturminneplanen for Grong kommune er å sikre forutsigbarhet og langsiktighet i kulturminneforvaltningen og også for den enkelte huseier/grunneier, samt forenkle og effektivisere kommunens arbeid i plan- og byggesaker. Planen skal fremme kunnskap om kulturminnene og den verdien de har som en del av vår kulturarv og identitet.

Følgende delmål settes opp:

- **Flere kulturminner skal ivaretas og synliggjøres**
- **Styrke kulturhistorisk forståelse og sosial tilhørighet og identitet**
- **Gi befolkningen kjennskap til og kunnskap om kommunens kulturminner**
- **Sikre viktige kulturlandskap i kommunen**
- **Unngå gjengroing av de viktigste kulturmiljøene/kulturminnene**
- **Verne om representative områder for utbygging eller andre tekniske inngrep**
- **Ta vare på faste kulturminner i kulturlandskapet**
- **Kulturminner som verdiskapingselement**

4.2 Fylkeskommunale føringer og målsettinger

Det førende dokumentet for den regionale kulturminneforvaltningen er «Handlingsprogram for kulturminnepolitikk i Nord-Trøndelag». Handlingsprogrammet for kulturminnepolitikken i Nord-Trøndelag skal være et styringsverktøy innen saksområdet kulturminner i fylkeskommunen. Det omfatter den delen av kulturminnevernet som fylkeskommunen spesielt har ansvaret for. Dette gjelder fornminner, faste kulturminner fra nyere tid og kulturmiljø. Løse kulturminner eller andre oppgaver som i hovedsak ivaretas av museene, faller utenfor.

4.3 Statlige føringer og målsettinger

I dokumentet *Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging (2011)* står det: «Regjeringen forventer at: planleggingen bygger på oppdatert og tilgjengelig kunnskap om arealbruk og natur-, kulturminne-, kulturmiljø- og landskapsverdier. Nødvendig kartlegging og vurdering av disse verdiene inngår i planleggingen.»

Videre står det:

«fylkeskommunene og kommunene bidrar til økt bevissthet og kunnskap om landskapsverdier og ivaretar landskapshensyn i planleggingen». Og: «kommunene registrerer og verdsetter kulturminner og kulturmiljøer som har lokal verdi og innarbeider disse i planer etter plan- og bygningsloven. Fylkeskommunene og Sametinget som regional kulturminnemyndighet bistår med veiledning.»

I tillegg sier *St.melding nr 16, Leve med kulturminner* (de såkalte 2020-målene) følgende:

- *Det årlege tapet av verneverdige kulturminne og kulturmiljø skal ikkje overstige 0,5 prosent innan år 2020.*
- *For automatisk freda arkeologiske kulturminne skal det årlege tapet ikkje overstige 0,5 prosent innan 2020.*
- *Eit representativt utval kulturminne og kulturmiljø skal vere vedtaksfreda innan 2020.*
- *Freda bygningar, anlegg og fartøy skal ha ordinært vedlikehaldsnivå innan 2020.*

- *Eit representativt utval automatisk freda arkeologiske kulturminne skal vere sikra innan 2020.*

Stortingsmelding nr. 35 (2012-2013) «Framtid med fotfeste» danner også et viktig grunnlag for planen vår.

5.0 Organisering og medvirkning

5.1 Organisering av planarbeidet

Skrivejobben er utført av kulturleder i Grong kommune i et nært samarbeid med prosjektgruppa i Grong historielag. Historielaget har utført registreringsarbeidet av nyere tids kulturminner.

5.2. Medvirkning og samarbeid

Grong kommune har deltatt på fylkeskommunens seks samlinger i forbindelse med pilotprosjektet «kulturminner i kommunene» der Grong er en av seks kommuner i Namdalen som er med på prosjektet.

Det er avholdt fire møter med arbeidsgruppa i historielaget, samt gjennomført jevnlig kontakt med disse under feltarbeidet. Alle huseiere med bygninger eldre enn 1900, samt en god del grunneiere med særegne bygninger er kontaktet i forkant for å gjennomføre en kontrollregistrering og eventuelt nyregistrering. Som oftest har grunneiere vært til stede under registreringa og har kunnet gi verdifull informasjon om det enkelte kulturminnet.

Det er brukt digitalt fotoapparat, samt at det er fylt ut standard registreringsskjema fra Riksantikvaren. Ved kontrollregistreringa av SEFRAK er det brukt nettbrett der foto og opplysninger blir lagt rett inn i «BraArkiv».

I oktober 2014 ble det foretatt dendrokronologiprøver (årringsdateringer) av 10 gamle bygninger i Grong. Boreprøvene ble utført av fylkeskommunen i samarbeid med Grong kommune og Grong historielag. Resultatet av prøvene viser med rimelig stor sikkerhet at bygningene er fra 1770 og frem til 1860-tallet. En slik datering er med på å tidfeste bygningens alder i tilfeller der dette har vært uvisst.

Det ferdige planforslaget lå ute til offentlig ettersyn i perioden 18.12.14 –01.02.15. Plan- og bygningsloven krever minimum 6 ukers høringsperiode. Alle interesserte parter har dermed fått god anledning til å komme med innspill til planarbeidet. Planutkastet ble også lagt ut på sosiale medier, slik at flest mulig av kommunens innbyggere og andre interesserte kunne få detaljopplysninger om de ulike kulturminnene og -områdene. Kommunen har valgt og ikke ha åpne informasjonsmøter.

6. 0 Samfunnsutvikling og kulturminnevernutfordringer

6.1 Kulturminner. Sårbarhet knyttet til utvikling og klimaendringer

Som mange kommuner i Namdalen har også Grong kommune utfordringer med fraflytting og reduksjon i folketallet. Ved fraflytting er kulturminner i form av bygninger og kulturlandskap raskt i forfall. Dette underbygger behovet for en helhetlig plan for kommunens kulturminneforvaltning og et forutsigbart vern av de viktigste enkeltobjektene og kulturmiljøene. Kulturminnene skal, på lik linje med andre samfunnsområder, legge premisser for kommunens arealplanlegging og virksomhet.

Klimautfordringene er store også innen kulturminnefeltet. Et fuktigere og varmere klima fører til store råteproblemer på trekonstruksjoner.

Mer nedbør i form av regn fører til erosjon. Naturskader generelt er en av de største truslene mot kulturminner.

Energisparing er et annet innsatsområde som berører den eldre bygningsarven. Enova har sterkt oppfordret til utskifting av eldre vinduer og etterisolering av eldre bygninger for å redusere energiforbruket knyttet til oppvarming av bolig. Rådene fra Enova er ofte i konflikt med kulturminnevernets ønsker for den eldre bygningsmassen, og det er gjort mye forskning på oppgradering av originale bygningsdeler frem for utskifting.

Mange utbyggere/grunneiere opplever undersøkelsesplikten av kulturminner som belastende (§9 kulturminneloven). I mange tilfeller kan det bli store kostnader ved at det må foretas undersøkelser og tiltakshaver må bære utgiftene. § 10: "Når særlige grunner foreligger kan departementet fastsette at utgiftene helt eller delvis dekkes av staten. Ved mindre private tiltak skal staten etter departementets bestemmelse dekke utgiftene, helt eller delvis, dersom disse blir urimelig tyngende for tiltakshaveren." En skal ikke se bort i fra at det i enkelte tilfeller ikke meldes inn til kulturvernmyndigheter på grunn av potensielt store økonomiske kostnader.

6.2 Strukturendringer i landbruket

Effektiviseringen og strukturendringen i landbruket er en annen utfordring for kommunens kulturminner. Ved nedleggelse blir jordbruksarealene ofte ivaretatt ved at andre bønder leier arealene i tillegg til sin egen gård, men bygningsmassen på gårdene uten egen drift blir i stor grad stående ubenyttet, og i mange tilfeller til forfall. Bruk av større maskiner kan arronderingsmessig gjøre at areal også blir tatt ut av drift.

En kulturminneplan bør stimulere til vern av landbrukets bygningsarv. Dette kan gjøres gjennom informasjonsarbeid om ny bruk av gamle bygninger som kan gi verdiskapning. Informasjon om ulike økonomiske støtteordninger er et annet viktig tiltak.

Skogsdrift er i dag svært effektiv og hogst med tunge skogsmaskiner kan være en utfordring for kulturminnene.

En av de største utfordringene for kulturminnene i utmark er gjengroing. Når flere og flere bruk legges ned og legges brakk, samt at beitedyra forsvinner tiltar gjengroingen. Gjengroing er faktisk den viktigste årsaken til tap av kulturminner (NIKU-rapport fra 2005 og 2010. Status for automatiske fredete kulturminner i Grong. May-Liss Bøe Sollund).

6.3 Kulturminner som identitetsskapende element

Det hviler et ansvar på alle eiere og forvaltere av kulturminner og kulturmiljøer i Grong om å bidra til en videreføring av kommunens kulturarv også til kommende generasjoner. Identitetsfølelsen til det stedet en bor er ofte knyttet opp mot varige, fysiske elementer i det offentlige rom. Dette kan være relativt anonyme bygninger eller anlegg som man daglig ikke reflekterer over. Først den dagen slike objekter forsvinner merker man at de faktisk har hatt betydning for stedets identitet. Det er viktig at eiere er villige og positivt innstilt på å ta vare på bygdas kulturminner i samarbeid med det offentlige. Informasjon om kulturminneverdiene i områder med kulturminner

og kulturmiljøer er et viktig tiltak. Mye handler om bevisstgjøring og kunnskap når bevaringstanken skal formidles til ulike eiere.

6.4 Kulturminner og folkehelse

HUNT-undersøkelsen viser at kulturminner og estetikk har betydning for den generelle folkehelsa. Hvordan nærområdene våre er utformet har betydning for trivsel, som igjen gir direkte innvirkning på folks helse.

Ved å skilte og tilrettelegge for turer til/langs ulike kulturminner, kan kommunens innbyggere både være fysisk aktive og få informasjon om kommunens kulturminner, jfr. natur—og kulturstien på Rognsmoen, Væremsfeltet, Pilegrimsleia Nordleden fra Gløshaugen, kulturminnene på Brennmoen (Øyem), Harran natur- og kultursti, samt enkelte Grongturer.

Innenfor eldreomsorgen og det psykiske helsevesenet kan kulturminner brukes aktivt både som ramme rundt aktiviteter, men også som del av behandlingen. Innenfor behandling av demente har det vist seg at minner fra pasientens tidlige leveår er de siste minnene som blir borte, og ved å bruke gjenstander eller kulturmiljøer fra denne tiden i behandlingen kan hukommelsestapet bremses og livskvaliteten til pasienten bedres. Grong historielag er aktiv på den fronten med å arrangere "historiske kafeer" på forskjellige steder i kommunen der både gamle bilder og filmer vises. Grong helse- og omsorgstun har fått bygd en «Sansehage» som ble ferdigstilt i 2013.

Vandring langs hulveg. Foto: JL

6.5 Kulturminner i pedagogisk sammenheng

Både i barnehager og skoler er kulturminner godt egnet som en del av det pedagogiske opplegget. I tillegg til den konkrete kunnskapsformidlingen om kulturminnene, vil bruk av kulturminner i skoler og barnehager legge grunnlag for en interesse for fagområdet som kan følge barnet videre gjennom hele livet. I retningslinjene for Den kulturelle skolesekken er kulturminner og lokalhistorie et av flere tema innen kultur som elevene skal få tilgang til i løpet av et skoleår. "Rydd et kulturminne" er et landsomfattende prosjekt som bla. Bergsmo oppvekstsenter har deltatt på.

Fra Vrimmel i 2012. Foto: JL

6.6. Kulturminner som verdiskapingselement

Mange grunneiere ser sammenhengen mellom kulturvern og verdiskaping. Gjennom landbrukets tilskuddsordninger og Kulturminnefondet er det mulig å utnytte slike ressurser både for å styrke driftsgrunnlaget på et bruk og for å gjøre det historiske landskapet til en viktig del av opplevelsen i reiselivssammenheng.

7.0 De viktige kulturminnene

Kulturminnene er vår mulighet til møte mellom fortid og nåtid. Slike møter skaper gjerne en opplevelse av nærhet til fortidens mennesker som bodde og levde i dette miljøet. Kulturminner fra før reformasjonen i 1537 er automatisk fredet. Slike fornminner ligger ofte mer eller mindre skjult i terrenget. Dermed er det spesielt viktig å legge til rette for informasjon og tilgjengelighet. God og levende formidling er avgjørende for opplevelsen og forståelsen av kulturminnet. Formidling på selve stedet der fornminnet er, kan gi ytterligere kjennskap til hvordan menneskene levde og virket.

7.1 Lov om kulturminner (§2):

”Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til”. Det er vanlig å dele kulturminner inn i to hovedkategorier, immaterielle og materielle. Lokale tradisjoner, sagn, myter, historier, stedsnavn, musikk og håndverkstradisjoner er eksempler på immaterielle kulturminner. Materielle kulturminner deles igjen inn i faste kulturminner, som for eksempel bygninger, gravhauger, broer og boplasser og gjenstander”.

7.2 Kulturminnene er verdier

Kulturminnene omgir oss og viser utviklingen som danner grunnlaget for dagens samfunn. Alle kulturminner kan på en eller annen måte være dør inn til fjern eller nær historie og representerer derfor en verdi for samfunnet.

Kulturminnene er også uerstattelige verdier. Et kulturminne som blir borte eller ødelegges kan noen ganger kopieres, men aldri erstattes. Derfor er det viktig å være bevisst hvilke kulturminner som er spesielt verdifulle for samfunnet, slik at disse kan tas vare på for fremtiden.

7.3 Hvordan tar vi vare på kulturminnene?

For mange har ordet ”vern” en negativ klang og forbindes med begrensninger og økonomiske forpliktelser. Noen kulturminner krever også at samfunnet tar grep som alle ikke er enige i. Da er det viktig å holde fast ved at kulturminnene er verdier som skal forvaltes på vegne av fremtidige generasjoner. Hvordan kan vi så best gjøre dette? Vernearbeidet gir mange muligheter og det er flere virkemidler å velge mellom. Hovedutfordringen er å finne de gode løsningene for hvert enkelt kulturminne og bruke virkemidlene kreativt og hensiktsmessig.

7.4 Virkemidlene som tas i bruk for å ta vare på kulturminner:

- lovverk
- stortingsmeldinger og planverk
- økonomiske støtteordninger
- formidling og tilrettelegging

7.4.1 Lovverk

Det er i hovedsak to lover som benyttes for å ta vare på spesielt verdifulle kulturminner; Kulturminneloven og Plan- og bygningsloven (PBL). Kulturminneloven forvaltes av Riksantikvaren på nasjonalt nivå og fylkeskommuner, Sameting, arkeologiske landsdelsmuseer og sjøfartsmuseer på regionalt nivå. Det finnes egne forskrifter som skisserer ansvar og myndighet til hver av disse instansene. Alle kulturminner som er eldre enn 1537, samt stående byggverk som er fra før 1650, er automatisk fredet.

I Grong kommune finnes det ca. 1046 automatisk fredet registrerte kulturminner, f.eks. Brennmoen på Øyem. Grong kommune har ingen kulturminner som er fredet gjennom enkeltvedtak, men i Nord-Trøndelag er det pr i dag ca. 133 privateide fredede bygninger. På landsbasis er det også kun i overkant av 1 % av alle bygninger fra før 1900 som er fredet gjennom Kulturminneloven. Det vil si at svært mange verdifulle kulturminner ikke er beskyttet og eventuelt må tas vare på ved hjelp av andre virkemidler, for eksempel ved hjelp av Plan- og bygningsloven (PBL). Gjennom denne loven kan også kommunene bidra til å gi spesielt verdifulle kulturminner formelt vern (§ 11-1, kommuneplan eller kommunedelplan). Tidligere åpnet PBL for at kulturminner og kultur-

miljø kunne reguleres til «spesialområde bevaring». Nå er dette erstattet med «hensynssoner» (§11-8). Plan- og bygningsloven av 2008 gir også kommunen gode muligheter til å sikre bevaringsverdige bygninger tilstrekkelig vern, både i arealplansammenheng og i enkeltsaker. Kommunen har også hjemmel til å gi pålegg om utbedring av eksisterende bygninger, såfremt det vil gi en vesentlig forbedring av byggverkets funksjon - av hensyn til bevaringsverdien.

Det er også viktig å være klar over at kulturminner som er vernet gjennom PBL har langt større mulighet for å få tildelt offentlige midler enn kulturminner som ikke er det.

Eksempel på fredning ved enkeltvedtak etter Kulturminneloven: Sør - Gjæslingan i Vikna ble fredet som kulturmiljø i 2010.

7.4.2 Stortingsmeldinger og planverk

Det finnes meldinger og planverk for kulturminnefeltet på alle forvaltningsnivå. Disse skal sikre langsiktighet, forutsigbarhet og helhetlig tenkning på kulturminnefeltet og definerer strategier, målsettinger og tiltak for dette (se punkt 4.2 og 4.3).

De aller fleste kulturminner har som nevnt ikke beskyttelse gjennom lovverket, og det er derfor viktig at kommunene tar et hovedansvar for å sikre disse. Dette gjøres gjerne - i første omgang - ved å utvikle en kulturminneplan, noe som Grong sammen med Leka, Snåsa, Høylandet, Namskogan og Røyrvik kommuner i samarbeid med fylkeskommunen nå har gjort. En kartlegging og oversikt over hva som finnes av verdifulle kulturminner i kommunen vil i seg selv øke bevisstheten og være positivt for vernearbeidet. Lokalkunnskap er dessuten en forutsetning for å finne gode og kreative løsninger, også på kulturminnefeltet. Kulturminneplanen vil deretter kunne bli et godt verktøy i byggesaksbehandling og videre plan og utviklingsarbeid i kommunen. Suksesskriteriene er at kulturminneplanen er godt og tverrfaglig forankret i administrasjonen og hos politikere, blir fulgt opp i praksis og at tiltak prioriteres i budsjettsammenheng.

7.4.3 Økonomiske støtteordninger

Fredning eller vern vil i seg selv kun gi begrenset beskyttelse for det enkelte kulturminne. Det aller viktigste er at eier selv er positiv og motivert for å ta vare på kulturminnet, noe som gjerne krever både kunnskap og økonomiske ressurser. Det er derfor viktig at kulturminneforvaltningen på alle nivå legger til rette for dette. Det finnes også ulike statlige tilskuddsordninger som eiere av kulturminner kan søke på. Disse er underlagt Miljøverndepartementet, Landbruksdepartementet og Kulturdepartementet og forvaltes henholdsvis av Norsk Kulturminnefond, Riksantikvaren, Fylkesmannen (FM) og Norsk Kulturråd. Tilskuddsordningen fra kulturrådet skiller seg noe fra de andre, da den åpner for å støtte prosjekter knyttet til dokumentasjon og formidling i tillegg til konkret arbeid med bevaring og fysisk sikring. Grong kommune og alle andre kommuner forvalter SMIL-ordningen (spesielle miljøtiltak i jordbruket). Det omfatter tilskudd til tilretteleggingstiltak, fredede og verneverdige bygninger, kulturminner og - miljø.

Statlige tilskudd dekker imidlertid kun en liten del av kostnadene knyttet til skjøtsel, vedlikehold og restaurering. Fylkeskommunen har ingen tilskuddsordninger som er øremerket kulturvern. Det er derfor viktig at kommunen følger opp med lokale ordninger som eiere kan søke på. Ved å inngå samarbeid med eier, så kan kommunen bidra økonomisk til at det blir utarbeidet for eksempel kostnadsoverslag og tilstandsrapporter på kulturminnet. Da vil eier kunne ha et godt grunnlag for å kunne søke på tilskuddsordninger som tidligere nevnt.

Det eksisterer en relativt ny ordning, BARK-midler (Riksantikvarens bevaringsprogram for utvalgte arkeologiske kulturminner), som er øremerket tilrettelegging og formidling av fornminner. Men her er det kun ett kulturminne pr. kommune som får nytte godt av ordningen. I Grong så er det Væremsfeltet som skal være kommunens satsing på BARK (vedtak i formannskapet, sak 51/12). I tillegg finnes det private stiftelser som gir støtte til å sikre og ta vare på kulturminner slik som for eksempel Stiftelsen UNI (skal fremme allmennyttig virksomhet innen skade- og miljøvern, for der ved å bidra til en trygg utvikling i det norske samfunn), samt «Ta et tak» og «Rydd et kulturminne» som er prosjekter gjennom Norsk kulturarv.

7.4.4 Formidling og tilrettelegging

For å kunne skape forståelse for kulturvernet generelt er det viktig og ha fokus på formidling og tilrettelegging.

Økt kunnskap og bevissthet vil på sikt bidra til at flere ser verdien av å ta vare på kulturminnene. Det er selvsagt mange måter å formidle og legge til rette på. Utfordringen er å velge de rette historiene og formidle dem på en fengende måte til ulike målgrupper.

Universell utforming og kulturminner er viktig i arbeidet med tilrettelegging. Universell utforming betyr at «det er nødvendig for noen, bra for alle». Altså at produkter, byggverk og uteområder som er i alminnelig bruk skal utformes slik at alle mennesker skal kunne bruke dem på en likestilt måte, så langt det er mulig, uten spesielle tilpasninger eller hjelpemidler. I forhold til kulturminner kan dette by på ekstra utfordringer, men det er fullt mulig å finne gode løsninger også her. I Grong skal det for eksempel jobbes for å få en god uu-veg til Væremsfeltet.

7.4.5 Verdsetting av kulturminnene

Hvilke kriterier har vi nyttet ved registrering av det enkelte kulturminnet? Det opereres med tre kategorier verdier: kunnskapsverdi, opplevelsesverdi og bruksverdi. Vi kan ikke ta vare på alle kulturminnene, så i kulturminneforvaltningen må vi grunngi hvorfor noen kulturminner er mer verdifulle enn andre. Det er nødvendig å gjøre de vurderingene som ligger til grunn for prioritering og utvelging av kulturminner og kulturmiljø. De faglige vurderingene som har blitt vektlagt i forbindelse med registreringene er:

- Representativitet
- Sammenheng og miljø
- Autentisitet
- Fysisk tilstand
- Arkitektoniske og kunstneriske kvaliteter
- Identitet og symbol
- Økonomi og bruk
- Økologi

For å kunne prioritere kulturminnenes verdi er det nødvendig ikke bare å kunne identifisere verdiene vi knytter til dem, vi må også kunne vurdere betydningen av disse verdiene – hvor mye skal de vektes? Ut i fra alle disse kriteriene har historielaget og Grong kommune sammen foreslått hvilke kulturminner en bør ta vare på. Alle forslagene er gjort i samarbeid med den enkelte grunneier og ut i fra det enkelte kulturminnets fortalte historie. Vi har prøvd og få med et representativt utvalg av diverse bygninger og kulturminner.

7.5 Hvilke kulturminner ønsker vi i Grong og ta vare på?

Vi har tatt utgangspunkt i disse hovedtypene:

- Automatisk freda kulturminner i Grong
- Nyere tids kulturminner

Gullring fra eldre jernalder funnet på gården Sklet i 1873. Ringen veier 22,8 gr. Foto: P. Fredriksen, NTNU Vitenskapsmuseet

Funn av et spannformet leirkar på gården Østre Seem i 1976. Foto: O. Farbrege, NTNU Vitenskapsmuseet

Gravhaug på Kvitem. Liten gravhaug som er plassert i en stor gravhaug. Foto: Kristian Nesser

Gravfunn fra jernalderen fra haug nr. 45 på Brennmoen (Skistad). Spinneshjulet er i leire. Diameter 4,8 cm. Ble funnet i en skjelettgrav. Foto: Ole Bjørn Pedersen, NTNU Vitenskapsmuseet

- Kulturmiljø og kulturlandskap

I neste kapittel kommer vi nærmere inn på hver enkelt hovedtype.

8.0 Eldre tids kulturminner

Grong kommune har store forekomster av fornminner og er registrert med 316 lokaliteter i Riksantikvarens database. Lokalitetene er alt fra store sammensatte fornminnefelt slik som tunanlegg, til enkeltliggende fornminner og gravhauger. I tid spenner disse fra eldre steinalder til middelalder. De eldste sporene som er funnet i Grong er fra 500 f. Kr.

Forvaltningsansvar for fornminner

Forvaltningsmyndighet over kulturminner fra før reformasjonen er lagt til Nord-Trøndelag fylkeskommune og Vitenskapsmuseet i Trondheim, mens Riksantikvaren har det overordnede ansvaret. Kommunen har likevel ansvar for at det blir tatt hensyn til fornminnene og å bidra til utvikling og formidling. Alle innbyggere har også et ansvar. Det er viktig å ta hensyn ved ferdsel i fornminneområder. Dersom det oppdages skade eller hærverk på eller ved fornminnene, er det viktig å kontakte kulturavdelingen i fylkeskommunen. Blir det gjort funn som kan tenkes å være et fornminne er det plikt om varsling til samme myndighet.

Følgende kulturminner fra oldtid og middelalder (inntil år 1537) er fredet ved lov om kulturminner av 9. juni 1978:

- Boplasser, huler, hellere med spor etter folk som har holdt til eller arbeidet der, hus- eller kirketufter, kirker, hus og byggverk av alle slag, og rester eller deler av dem, gårdshauger, gårds- og tunanlegg og andre bebyggelseskonsentrasjoner som stapel plasser og markeds plasser, byanlegg og liknende eller rester av dem.
- Arbeids- og verkstedsplasser av alle slag som steinbrudd og annen bergverksdrift, jernvinne plasser, trekull- og tjæremiler og andre spor etter håndverk og industri.
- Spor etter åkerbruk av alle slag, som rydningsrøyser, veiter og pløyespor, gjerder og innhegninger og jakt-, fiske- og fangstinnretninger.
- Vegfar av alle slag med eller uten brolegging av stein, tre eller annet materiale, demninger, broer, vadested, havneanlegg og åreskifter, båtstøer og båttopptrekk, fergeleier og båtdrag eller rester av slike, seilsperringer, vegmerker og seilmerker.
- Forsvarsverk av alle slag som bygdeborger, skanser, voller, vollgraver, festningsanlegg og rester av dem og dessuten varder, veter og lignende.

Tiltak:

- Nøyaktig oppmåling av de fire fornminnefeltene; Værem, Rognsmoen, Kvitem og Øyem
- Kyndig rydding av disse feltene—enten ved manuell skjøtsel eller beite
- Skilting av gravhaugene på Øyem og Kvitem
- Utarbeide skjøtselplan for Øyem, Rognsmoen og Kvitem i samråd med grunneierne
- Opparbeide og merke p-plass ved Kvitem og Øyem
- Utvikle formidlingsprosjekt for Den kulturelle spaserstokken (DKSS)
- Utvikle formidlingsprosjekt for Den kulturelle skolesekken (DKS), for eksempel minnefinnekurs
- Utarbeide felles brosjyre for de fire feltene
- Gjenoppbygge fangstgrop på Rognsmoen
- Sikre gammel hulveg over eien- dom 13/165 i Sklinteigen.

Deler av en ljà—funnet på Brennmoen. Foto: Ole Bjørn Pedersen, NTNU Vitenskapsmuseet

- Tingsteder, kultplasser, varp, brønner, kilder og andre steder som arkeologiske funn, tradisjon, tro, sagn eller skikk knytter seg til.
- Steiner og fast fjell med innskrifter eller bilder som runeinnskrifter, helleristninger og hellemalinger, skålgroper, sliperenner og annen bergskurd. Bautasteiner, kors og andre slike minnesmerker.
- Steinsetninger, steinlegninger og lignende.
- Gravminner av ethvert slag, enkeltvis eller samlede felt, som gravhauger, gravrøyser, gravkammer, brannflakgraver, urnegraver, kistegraver, kirkegårder og deres innhengninger og gravmæler av alle slag.
- Løse forminner, også kalt oldsaker.

Tidsakse:

Eldre steinalder:	10000 - 4000 f. Kr
Yngre steinalder:	4000 - 1800 f. Kr
Eldre bronsealder:	1800 - 1000 f. Kr
Yngre bronsealder:	1000 - 500 f. Kr
Eldre jernalder:	500 f. Kr - 570 (Folkevandringstid 400-570)
Yngre jernalder:	500 - 1000 (Vikingtid 800-1050)
Tidlig middelalder:	1050 - 1150
Høymiddelalder:	1150 - 1350
Senmiddelalderen:	1350 - 1537
Nyere tid:	Tiden etter reformasjonen fram til i dag

Rognsmoen natur- og kultursti

Rognsmoen natur- og kultursti
Rognsmoen er et av de mest interessante fornminneområdene i nord-Norge. Etter å ha undersøkt og kartlagt fornminnefeltene har en funnet at de har stor historisk verdi. Rognsmoen i yngre jernalder, dvs. omkring 500 - 1000 år e.t.s. Det er funnet 10 gravhauger på Rognsmoen, Kvitem, Værem og Øyem.

Rognsmoen ligger på et område som er utvunnet under en tidlig steinalder. Rognsmoen ligger som en ring som dekker et område. Området har stor historisk verdi på grunn av de mange gravhaugene som er blant de mest markante og største i Nord-Norge. Størst er den nordøstlige haugen, og den er som går i løst lønn. Total lengde for stierne er 2,3 km.

God tur!
Værskiljefølgeregulert sti

Rognsmoen natur- og kultursti
Rognsmoen is one of the most interesting heritage areas in all of Northern Norway. Discoveries of historical remains and historical accounts indicate that people lived in Rognsmoen during the late Iron Age, that is around 500, 1000 A.D. There have been 10 sites of Rognsmoen including burial mounds, house foundations, prehistoric paths and hunting installations.

Rognsmoen is situated on an iron margin delta formed by the glaciers at the end of the Ice Age. The land is built up in a ring around the delta. The area is worthy of historical protection because of the numerous great deposits that are among the most distinct in the north of Norway. The path is a fairly friendly nature and heritage walk in easy terrain. The total length for the loop walk is 2.3 km.

Have a great trip!
Difficulty: easy

Allemannsretten
I henhold til allemannsretten:
Løst liggende gjenstander skal ikke fjernes eller flyttes.
I de fleste tilfeller kan det være lov å slå ut brennstoff.
Følg de lokale reguleringsbestemmelsene.
Det er forbudt å slå ut brennstoff i 1. og 2. august.
Apert er løst liggende gjenstander fra 1. april til 15. september.

Allemannensretten
All terrain is open for everyone.
No removal or moving of loose objects.
In most cases it is allowed to cut firewood.
Follow local regulations.
It is prohibited to cut firewood in 1st and 2nd August.
Open terrain is available from 1st April to 15th September.

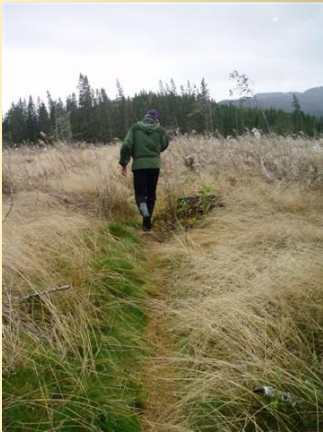
Public access to the countryside
Shows cooperation for wilderness activities.
Always clear all paths before use.
Shows cooperation for other users of uncultivated land.
Do not disturb animals and trees.
All games are prohibited except for legal hunting.
Long-term use is not allowed from 1st April to 15th August.
Any form of open fire or bonfire is prohibited in woods and fields between 1st April and 15th September.

Om stien
All paths are of your own risk.
Sti 1000-1150 er en utfordringsssti.

Ikke bruk
No use of:
Climbing
Hanging
Climbing
Anchoring
Anchoring
Anchoring

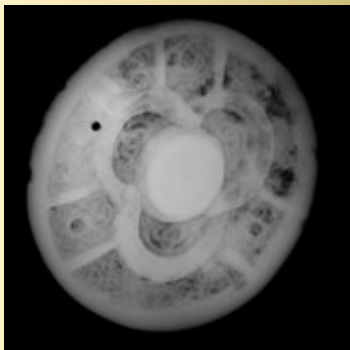
Ringtunet på Værem i 3D. Kjetil Håvan

Hulveg ned til Væremfeltet

Gravhaug på Brennmoen. Foto: Berit Østevik

Røntgenfotografi av keltisk brosje funnet på Brennmoen. Foto: British Museum, London

Viktige kulturminner fra eldre tid

Væremfeltet:

Hustuftene på Værem utgjør et ringformet tunanlegg. Sankthanshaugen på Værem er ett av de fineste fornminnefeltene i Trøndelag. Denne formen for bygningskompleks er ellers bare påvist i Sørvest – Norge og Nord-Norge. De fleste er fra eldre jernalder, med hovedvekt på romertid og folkevandringstid (0-600 e.Kr.). Det er påvist i alt 13 hustufter, 5 gravhauger og ca. 45 groper (trekullmiler). Flere dype stier (hulveger) fører frem til tunanlegget. Dette ringformede tunanlegget har vært bygd etter en fast plan. Plasseringen av husene i tilnærmet lukket ring var ikke tilfeldig, og dannet i seg selv et forsvar. Tunanlegget er også strategisk plassert i forhold til både ressurser og kontroll med handelen.

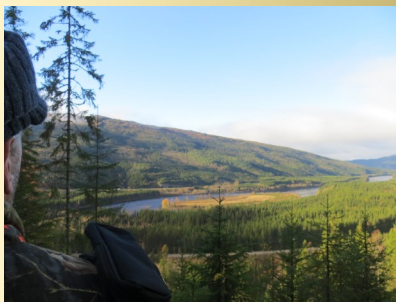
Husene har trolig vært boliger, og har gitt plass til en mengde mennesker. En antar helst at ringtunene var økonomiske, administrative eller militære maktsentra, kanskje høvdingseter.

Beregninger av landhevningutviklingen i Grong tyder på at Namsen var fjord inn til Værem og Seem da ringtunet ble bygd her. Plasseringen ga trolig effektiv kontroll med handel og samferdsel på Namsen.

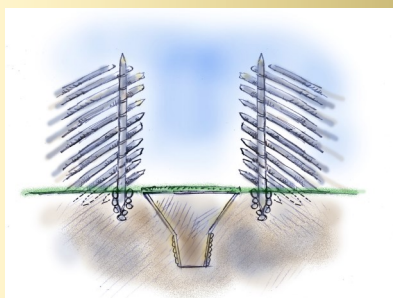
Anlegget ble oppdaget i 1959 av Ola Sem. Væremfeltet er svært mye brukt turområde og det er lett tilgjengelig.

Kulturlandskapet på Brennmoen

Brennmoen har et av de største gravfeltene i Namdalen der det er registrert 45 gravhauger. Gravhaugene er fra jernalderen (ca. 500 f. Kr. – 1050 e.Kr.). Det finnes også fangstgroper (ca. 1500 f. Kr.), hustufter og hulveger. I dag ligger Brennmoen delvis i Grong og delvis i Overhalla kommune, og tilhører flere gårder. I forhistorisk tid antas det at området ble sett på som ett stort område. På 1800-tallet var det populært for engelskmenn og fiske laks i elva Namsen eller og jakte elg. Samtidig gravde de i flere av gravhaugene i området. Noen av funnene som ble gjort er i dag utstilt på British Museum i London. På Vestre Øyem er det ikke gjort arkeologiske utgravninger, men på Overhallas side gjorde arkeologer fra NTNU Vitenskapsmuseet utgravninger på 1960- og 70-tallet.

Utsikt nordover fra Rognsmoen.
Foto: JL

Skisse av fangstgrop på
Rognsmoen. Trond Haugskott

Funn av kavlebru på Spennmyra.
Foto: Ingrid Smestad

Flott utsikt fra gravhaugen på Øyem.
Foto: JL

Rognsmoen kultur- og naturvernområde

Rognsmoen er et av de mest interessante forminneområdene i hele Namdalen. Etter funn av fornminner og historiske beretninger kan en fastslå at det har vært bosetting på Rognsmoen i yngre jernalder, dvs. omkring 600 - 1000 år e.kr. Gården på Rognsmoen ble på et senere tidspunkt fraflyttet. Dette skyldes Svartedauen og/eller et kaldere klima. Rognsmoen er derfor det vi kan kalle for en ødegård. Det er funnet 34 gravhauger på Rognsmoen. Antakelig stammer også gravhaugene fra yngre jernalder, ca 600 - 1000 år e.kr. I tillegg til hustufter og gravhauger er det mange fangstanlegg og en oldtidsveg.

Rognsmoen natur - og kultursti ble anlagt og stod ferdig i 1994 og oppgradert med nye skilt i 2013.

Oldtidsveg på Rognsmoen. Trond Haugskott

Kavlebru på Spennmyra

Ved enkle trebrulegninger har man gjennom århundre kunne krysse selv store myrområder. Rester etter slike bruanlegg finner vi godt bevart i myrene og kan kalles kavlebruer eller klopper. Like ved veien over Spennmyra er det gjort funn av ei slik kavlebru. Kavlebrua over Spennmyra har blitt arkeologisk undersøkt og er blitt tidfestet til engang på 1100-tallet. Den er i dag ikke synlig. Like sør for og på østre side av kavlebrua finnes et gravfelt med tre hauger. I samme område finnes et gravfelt med 1 bautastein og 7 hauger. Stedet hvor kavlebrua ble funnet og undersøkt, er skiltet.

Gravhaug på Øyem

Følger vi Namsen nedover fra Værem og Seem kommer vi til Øyem og Veiem som begge hadde sin velmaktstid i folkevandringstid (400-600 e. Kr.) En stor gravhaug ligger majestetisk plassert på Øyem med god utsikt. Haugen er ca. 22 m i diameter. Ikke langt unna denne gravhaugen ligger Bertnem i Overhalla kommune med sine monumentale gravhauger.

9.0 Nyere tids kulturminner

Kulturminner fra nyere tid er kulturminner som er yngre enn 1537.

9.1 Verneverdige bygninger i Grong

Bygninger er en kilde til historie og gir kunnskap om håndverk, teknikker og driftsformer. De skaper også identitet og gir et område særpreg gjennom kulturmiljø og byggeskikk.

På midten av 70-tallet ble det startet opp et nytt nasjonalt prosjekt hvor målsettingen var å registrere alle bygninger fra før 1900. Stadig flere kulturminner ble revet eller ødelagt, og viktig dokumentasjon og informasjon om bygningsarven var i ferd med å gå tapt. Registreringen satte søkelys på, og var et verktøy for å motvirke denne negative utviklingen. Arbeidet var i regi av Sekretariatet For Registrering Av Faste Kulturminner – eller SEFRAK. I Grong ble registreringene utført i årene 1979 – 1982.

Etter registreringen ble bygningene evaluert med utgangspunkt i alder, autenticitet, miljø og representasjon.

SEFRAK - registreringen i Grong viser at kommunen hadde 60 våningshus, 56 stabbur, 22 driftsbygninger, 14 utmarkshus, 10 sommerstuer, 5 smier, sag og tørkehus og 3 jordkjellere, til sammen 170 bygninger. 50 av disse er revet. Andre er i dag ombygd i større eller mindre grad.

Forvaltning

Registreringen i SEFRAK betyr ikke at en bygning er fredet eller vernet. Den er kun definert som frednings- eller verneverdig. Det er dermed opp til hver enkelt eier og kommune hvordan disse verdier forvaltes. **Det er derfor viktig at Grong kommune ser helhetlig på det grunnlagsmaterialet som SEFRAK-registreringen har gitt, og i dialog med eierne, legger en strategi for hvordan et utvalg av bygningene kan tas vare på.**

Fredning skjer ved enkeltvedtak hjemlet i Kulturminneloven og utføres av Riksantikvaren. Fylkeskommunen kan initiere midlertidig fredning dersom viktige kulturminner står i fare for å bli ødelagt.

Verning skjer ved å ta i bruk «hensynssone» og særlige bestemmelser hjemlet i Plan- og bygningsloven. I denne planen setter vi opp retningslinjer for både fornminner, kulturmiljø, nyere tids kulturminner og bygninger (se vedlegg).

Verneverdige bygninger i Grong – hva har vi?

Det opprinnelige registeret fra 1982 er etter kontrollregistreringene i 2013 blitt redusert fra 170 til 120. Det som må nevnes er at ikke alle bygninger som er eldre enn år 1900 faktisk ble registrert. Grunnen til

Tiltak:

- *Etablere kommunal støtteordning for profesjonelle tilstandsvurderinger/kostnadsoverslag for eiere av verneverdige bygg*
- *Vurdere å unnta eiendomsskatt for verneverdige bygg*
- *Fullføre registreringen med bygninger fra 1900 til 1950*
- *Utvikle saksbehandlingsprosedyre for søknader som gjelder SEFRAK-bygg og andre viktige kulturminner*
- *I samarbeid med huseiere av verneverdige bygg sende inn 1-3 søknader i året på eksisterende tilskuddsordninger*

det er kanskje at eier ikke var interessert i at bygningen skulle registreres, eller at kommunen ikke oppnådde kontakt med eier og av den grunn ikke ble registrert. Nyregistrering er gjort i flere tilfeller i 2013. Det er i tillegg lagt inn ca. 50 bygninger direkte fra Matrikkel fra tidsperioden 1900-1950. Kun et fåtall av disse er kontrollregistrert.

Kulturminnearbeidet er en kontinuerlig prosess, så det er umulig å si at en er «ferdig». For eksempel vil noen bygg som settes opp i dag også kunne defineres som verdifulle kulturminner i fremtiden. Det er derfor viktig å ha et blikk også for nyere bygninger. I perioden 1900 -1950 er det flere bygninger som en bør ta vare på. Kommunen/historielaget er i gang med å registrere bygninger i denne tidsperioden.

Nedenstående bygninger legges inn som «hensynssoner» i kommunedelplan for kulturminner. Grong kommune mener disse objektene bør tas vare på for fremtiden og dette skal gjøres i samarbeid med den enkelte eier. Denne listen er ikke uttømmende og må korrigeres med jevne mellomrom. Vi har tatt utgangspunkt i de bygningene som er registrert og som vi har en god oversikt over. Vurderingen er gjort ut i fra det som er ferdig registrert. De bygninger som ikke er kontrollregistrert kan komme inn i planen på et senere tidspunkt:

Hovedhus på Føynum. Foto: SG

Trønderlån, Føynum, Gnr. 11, bnr. 23:

Bygd i 1896. Påbygd i 1925. Ellers lite endringer. Dekor på inngangsparti og gelender. Blir i dag brukt av Friskgården AS. Vernegrunn: Høy autentisitet og representativitet.

Stabbur på Sklett. Foto: SG

Stabbur, Sklett, Gnr. 12, bnr. 1:

Stabburet er tømret av halvklovninger. Det er svært sjelden da det krever stort tømmer og er dermed vanskelig og lafte. De som bygde buret var fra Soknedal og kom til Sklett i 1862. Det er foretatt dendrodatering av stabburet og tømmeret er hugget i årene 1854-1862. Vernegrunn: Sjeldent stabbur.

Setra i Nyhagen i 1912. Foto: ukjent

Seterhus, Nyhagen, Gnr. 12, bnr. 2:

Setra er trolig fra 1888 og det var setring der til etter krigen. I 1963 ble det skiftet tak. Da ble noe av bygningens størrelse redusert. Den største delen står igjen og er intakt. Kløyvd halvtømmer og trenagler er brukt. Vernegrunn: høy autentisitet.

Ferjemannstu på Grong bygdamuseum. Foto: Gunbjørn Moa

Bergsmolåna på museet. Foto: Gunbjørn Moa

Driftsbygning på Grong bygdamuseum. Foto: Gunnbjørn Moa

Våningshus på Dal. Foto: SG

Våningshus på Jørem. Foto: SG

Ferjemannsstu, Grong bygdamuseum Gnr. 13, bnr. 6:

Ferjemannstua ble bygd som kårstue på Elstad i 1862. I 1891 ble stua flyttet til Mediå. Stua var bolig for ferjemannen Mathias Taraldsen på ferjestedet Mediå frem til 1896. Etter at siste ferjemann bygde seg nytt hus i 1902 var stua bortleid til bla. frisørsalong og kafè en periode. I dag står den på Grong bygdamuseum. Vernegrunn: Museumsformål og interessant historie.

Bergsmolåna, Grong bygdamuseum Gnr. 13, bnr. 6:

Eldste del av Bergsmolåna er i fra 1833 og bestod av kjøkken, gang og to stuer i første etasje og loft i andre etasje. Siden ble låna påbygd i to omganger. Låna har i tillegg til å være bolig for gårdens folk, også hatt andre funksjoner; skolestue, trygdekasse, elektrisitetsverk, sykestue og skysstasjon. Vernegrunn: Museumsformål og høy alder.

Driftsbygning, Grong bygdamuseum Gnr. 13, bnr. 6:

Driftsbygningen er i fra 1899 med påbygg i fra 1915. Upusset mur i halve første etasje. Det er spon under eternitten på taket. Det jobbes tett med grunneier om å få omgjort deler av fjøset til museumsformål. Deler av fjøset er i bruk til hester og sauer. Vernegrunn: Museumsformål og godt bevart fjøs.

Våningshus på Dal, gnr. 13, bnr. 7:

Bygningen er fra ca. 1850. Ble flyttet fra lensmannsgården på Berre i 1929. Lite endringer er gjort. Huset ble flyttet for å fungere som aldersheim. Vernegrunn: Tidligere lensmannsbolig og høy autentisitet.

Våningshus, Jørem, Gnr. 14, bnr. 6:

En del omfattende skader på huset fra siste kvartal av 1800-tallet. Taket er i bølgeblikk, stein og papp. Huseier har planer om restaurering. Vernegrunn: Høy autentisitet.

Prestegårdsboligen på Værem. Foto: SG

Sommerstue på Væremsneset. Foto: SG

Våningshus på Moum. Foto: SG

Stabbur på Seem vestre. Foto: SG

Sommerstue på Seem vestre. Foto: SG

Våningshuset på gamle prestegården på Værem, gnr. 15, bnr. 1:

Det finnes en fyldig historikk for huset fra 1856 som var våningshuset på prestegården. Arkene på huset ble påbygd i ca. 1920. Ellers er det lite endringer på huset som i dag brukes av laksefiskere. Vernegrunn: Sjeldent hus og høy autentisitet.

Sommerstue på Væremsneset, gnr. 15, bnr. 13: Bygningen står i dag ubrukt, men var opprinnelig sommerfjøs som ble omgjort til sommerstue. Bygningen er fra ca. 1800. Ble flyttet fra Seem i 1880. Det er jordkjeller under 1/3 av huset og spontak under bølgeblikktaket. Vernegrunn: Høy alder og høy autentisitet.

Våningshus The house of Moum, gnr. 16, bnr. 2:

Fra midten av 1800-tallet fisket engelskmannen Frank Dugale på Moum Gård. Den lidenskapelige fiskeren tilbød seg å betale arkitekt og tegninger, og fikk dermed overtalt gårdens daværende eier Erik Moum til å bygge et standsmessig hus for seg og sine gjester mens han var i Namsen på laksefiske. Bygningen brukes i dag av laksefiskere. Bygningen er fra 1891. Renoverert i 1993. Utskjæringer på altan og inngangsparti. Vernegrunn: Særdeles pen bygning og interessant historie.

Stabbur, Seem Vestre, gnr. 17, bnr. 1:

Stabburet ble dendrodatert i oktober 2014 og viser at tømmeret ble hugget i perioden 1837-1847. Stabburet ble flyttet fra prestegården på Værem. Består av lafta tømmer og bindingsverk i midten. Huset har svalgang og kan ha vært et sengeloft. Kan ha sammenheng med overnatting til laksefiskerne. Vernegrunn: Sjeldent stabbur.

Sommerstue, Seem Vestre, gnr. 17, bnr. 1:

Sommerstua er trolig fra 1815 (dendrodatering) og var bolighus for arbeidsfolket på gården om sommeren. I ene enden var det vedbu. Huset var opprinnelig bygd som prestebolig på prestegården på Moum, så flyttet til Værem med samme formål og deretter flyttet i Seem vestre i 1833. Vernegrunn: Høy alder og sjeldent stor sommerstue.

Våningshus på Seem østre. Foto: SG

Våningshus, Seem Østre, gnr. 18, bnr. 1:

Huset ble bygd i 1793 med ringmur. Påbygd ca. 1900 og 1920-tallet. Bindingsverk i vestre og østre del. Dette er et av de eldste stående huset i Grong. Restaurert i 1978-79. Vernegrunn: Høy alder og høy autentisitet.

3 etasjers stabbur på Kvitem. Foto: SG

Stabbur, Kvitem, gnr. 20, bnr. 1:

Stabburet som har tre etasjer er fra ca. 1875. Tilstand: stålplater på tak, nye takrenner, skiftet vinduer på sørveggen. Et veldig sjeldent stabbur. Matbjella på taket kjøpte tidligere eier Ivar Kvittum på en martna i Sundsvall i Sverige. Vernegrunn: Sjeldent stabbur.

Bakarhuset innvendig på Rosten. Foto: Kristin Romundstad

Bakarhus, Rosten Gnr. 22, bnr. 1:

Bakarhuset er ikke i bruk som bakstehus i dag, men blir brukt som lager. Tømmeret er hogd mellom 1844-1846 (dendrodatert). Bakerovnen ble restaurert av Torbjørn Rosten for mange år siden og den er fortsatt intakt. Vernegrunn: Høy autentisitet og representativ for bakerhus generelt

Jordkjeller på Ekker. Foto: JL

Jordkjeller, Ekker, Gnr. 25, bnr. 1:

Jordkjeller fra 1840. Jordkjelleren var gravd ned i bakken for å gi avkjøling til matvarer. Jordkjelleren ble spesielt viktig etter at poteten ble en viktig del av kostholdet fra begynnelsen på 1800-tallet. Vernegrunn: En av få jordkjeller som er intakt.

Sommerstue på Ekker. Foto: JL

Sommerstu, Ekker, Gnr. 25, bnr. 1:

Sommerstua fra 1845 var et viktig hus på gården. Her foregikk det som vi i dag kaller «grovkjøkkenarbeid», slik som for eksempel arbeid i forbindelse med slaktning, ølbrygging og varming av vann til ineforing av dyra om vinteren. Vernegrunn: Høy alder og høy autentisitet.

Hovedhuset på Ekker gård. Foto: JL

Våningshus, Ekker, Gnr. 25, bnr. 1:

Våningshuset på Ekker er fra 1920. Huset som er svært spesielt i Nord-Trøndelag, ble bygd av tidligere eier Johs Ekker. Huset var det tredje våningshuset som ble bygd opp på gården. Det var to gårdsbranner på Ekker, den siste i 1916. Eier har fått støtte fra Norsk kulturminnefond og SMIL-midler for å sette i stand hovedhuset. Vernegrunn: Sjeldent og stort hus.

Våningshuset på Mediå. Foto: SG

Våningshus , Mediå, Gnr. 29, bnr. 3:

Våningshus fra 1848. Østre del er fra 1860. Høy autentisitet og er den siste eldste trønderlåna i Grong sentrum. Det bodde engelske laksefiskere der om somrene fra 1860 og fremover. Vernegrunn: Høy autentisitet og representativ for trønderlånene i Grong.

Våningshuset på Myra. Foto: SG

Våningshus , Myra, Gnr. 33, bnr. 12:

Huset var opprinnelig husmannsplass fra 1875. Flyttet fra Bunesset og satt opp her rundt 1898. Andreas Nilsen hadde ei stue litt nord for Bunesset som han flyttet hit før 1875. Plassen ble kjøpt i 1936. Huset ble senere påbygd vestover og er noe modernisert. Vernegrunn: En av få bevarte husmannsplasser i Grong. Representativ.

Våningshus, Gartland. Foto: SG

Våningshus, Gartlandsborg, Gnr. 34, bnr. 8:

Bygd av engelskmannen Merthyr Guest i 1872. Huset var fritidsbolig for engelske laksefiskere, men er nå helårsbolig. Rundt hoveddøra og i dørspeila er det innrisset navn på forskjellige engelske sportsfiskere fra 1872-1906. Flott treskjærerkunst. Søylene på verandaen er trolig i fra stiftsgården i Trondheim. En del som var vognbu er revet. Vernegrunn: Godt bevart hus og en interessant historie.

Stabbur, Fiskem. Foto: JL

Kristenstu, Nyheim. Foto: GM

Ovidiastu, Bekkevold. Foto: GM

Seterfjøs, Klasmoen. Foto: JL

Eldhus, Klasmoen. Foto JL

Stabbur, Nicolaiusgården, Gnr. 40, bnr. 1:

Tømmeret til stabburet er hogd i perioden 1822-1824 og stabburet er trolig satt opp like etter 1824. Det var i utgangspunktet to bur, men det ene er flyttet. Det andre står igjen og var butikk for Harran handelsforening. Inngangsdøra er svært spesiell da den har tre (!) låser. For å komme inn i butikken måtte de være tre personer som måtte låse opp samtidig. Vernegrunn: Representativt og interessant historie.

Våningshus, Nyheim, Gnr. 40, bnr. 27:

Boligområde som sammen med nabohuset i sør utgjør et eget småhusmiljø. Eldste delen av bolighuset kommer fra ei stue som Kristen Elstad hadde, litt ovenfor innjorda på Elstad og ned mot Namsen. Uthuset er trolig fra siste del av 1800-tallet. I 1900 var det baker Ole Rønne som bodde her, og innredningen tyder på at det kan ha vært noe mer enn et "vanlig" uthus. Stabburet kan og være fra den tid. I 1910 var en ny familie her, og Kristen var nok den som bygde huset i 1932. Sønnen var f. 1918, og gikk hele folkeskolen på Gartland. Vernegrunn: Bygningen er en del av et spesielt kulturmiljø.

Våningshus, Bekkevold, Gnr. 40, bnr. 31:

Lita stue og uthus, samt utedo i et meget idyllisk småhusmiljø fra siste del av 1800-tallet. Vurderes som verneverdig sammen med nabobebyggelse. Plassen er oppbygd av Martin Ødegård fra Østerdalen og kona Maren Nilsdtr. fra Sparbu. Han var husmann uten jord, og skogsarbeider. Huset ble senere overtatt av Marens datter Ovidia som ble gift Urstad. Husene eies nå av hennes etterkommer. Vernegrunn: Bygningen er en del av et spesielt kulturmiljø.

Seterfjøs, Klasmoen, Gnr. 42, bnr. 1:

Både seterfjøset og eldhuset er fra ca. 1860. Årstallet er skåret inn i vegg. Seterfjøset er ombygd til stall. Stallen har seget pga råtne syllstokker. Taket er ok. Vernegrunn: Et av få representative seterfjøs som står igjen.

Eldhus, Klasmoen, Gnr. 42, bnr. 1:

På eldhuset er to bygninger med forskjellige dimensjoner på stokene satt sammen - en slags påbygging. Delvis råtne syllstokker. Tett tak. Bordkledd vestvegg. Vindu på østveggen er byttet ut. Vernegrunn: Sjeldent eldhus.

Skysstasjonen på Sæterhaugen. Foto: Jorunn Åstrand

Skysstasjon, Sæterhaugen, Gnr. 46, bnr. 5:

Stedet har en historikk tilbake til 1800-tallet med lange tradisjoner i reiselivssammenheng, men nåværende skysstasjon ble bygd i 1930. Her ble det drevet skysstasjon med overnatting og servering. Først og fremst var det behov for overnatting for anleggsarbeidere under bygging av Nordlandsbanen, senere for Namsenvassdraget og etableringen av Skorovass Gruver. Stedet lå like ved hovedvegen og melkebilen og bussen til Skorovatn hadde fast stoppested på Sæterhaugen. Postmannen leverte inn all post til området rundt, og skogsarbeiderne kom hit for å hente post og lønninger. Stedet driver fortsatt utleievirksomhet. Vernegrunn: Sjelden bygning og interessant historie.

Stabbur, Aunet. Foto: SG

Stabbur, Aunet, Gnr. 48, bnr. 1:

Stabburet på Aunet er dendrodatert til 1835. Bølgeblikk på taket, omfattende råteangrep på tømring. Bordkledning mot vest. To små glugger i hver ende. Buret er flyttet ca. 30 meter på gården for å få plass til nytt våningshus. Vernegrunn: Høy alder og autenticitet.

Stabbur, Botnmoen. Foto: SG

Stabbur, Botnmoen, Gnr. 48, bnr. 24:

Dette er ett av de eldste bygningene i Grong fra 1752. Stabburet ble flyttet ca. 160 meter fra gården i 1956. Det eksisterer et likedan stabbur på Foldereid. Det kan tyde på at samme håndverker reiste utenbygds og tømret slike bygninger. Stabburet oppbevarte kjøtt, mel og korn. Taket er byttet pga. ødeleggelse under storm. Deler av stokkene er råteangrepet. Vernegrunn: Høy alder og autenticitet.

9.2 Kirker

Gløshaug kirke. Foto: Jorunn Lilleslett

*Høgt på haugen kyrkja stend
lita – gamal – høgtidsstemt.
Enno klokkeklangen ljomar
Over gard og hus og grend*

*Vi stend på heilag grund
Trø varsamt på stein og sti.
Vi minnes dei gamle ferdrar
Som gav oss ein arv so sund.*

Ukjent lokal dikter

*Her hev folk frå gamal tid
Vandra ut og inn i bøn.
Her dei samla kraft og styrke
her i denne kyrkja si.*

*Langt der nede renn Namsin
- klår og still -
den buktar seg nedetter
Og høyrer folket og dalen til.*

Med kristendommen, som offisielt kommer til Norden med dansk kongen Harald Blåtann sin dåp i 960, får kirkene etter hvert en sentral plass. Kirkene er viktige formidlere av kultur og derfor verdifulle kulturminner. Sakrale bygninger har i mindre grad enn verdslige bygninger gjennomgått ombygninger. Mye av grunnen til dette er at mønsteret i de kirkelige handlinger ikke utvikler seg så raskt som forhold i samfunnet for øvrig. Kirkene er også bygd med en klar funksjon i formen som ikke innbyr til påbygg eller ombygging. Elementer og bygninger som kan gi moderne mennesker en forankring i historien har blitt stadig viktigere, og de gamle kirkene er sentrale i dette bildet. Kirkene er som gruppe den mest utbredte kulturminnetypen vi har og er mange steder både det eldste og det mest påkostede offentlige bygget.

Forvaltningsansvar for kirker

Alle kirker oppført før 1650 er automatisk fredet etter kulturminneloven og vedlikehold skjer i samråd med Riksantikvaren. Eventuelle endringer krever vedtak etter både kulturminneloven og kirkeloven. Videre er alle kirker oppført mellom 1650 og 1850 listeført. En rekke kirker bygd etter 1850 er også listeført. Listeførte kirker skal behandles i henhold til det såkalte kirkerundskrivet. Saker som angår endringer i og ved listeførte kirker skal sendes til Riksantikvaren for uttalelse før biskopen fatter vedtak etter kirkeloven. Det vil si at Riksantikvaren skal uttale seg om endringer i eller ved kirken, og om istandsettings- og vedlikeholdstiltak. Kirkelig fellesråd sender søknad via biskopen til Riksantikvaren.

I Grong er Gløshaug kirke fra 1689 listeført. Kirker bygget etter 1850 som ikke er listeført skal ikke behandles av Riksantikvaren. Det gjelder både Harran kirke fra 1872 og Grong kirke fra 1877. Disse behandles etter kirkeloven uten Riksantikvarens rådgivning og det er bispekontoret som foretar de nødvendige antikvariske vurderinger. Det er Grong og Harran kirkelige fellesråd som har ansvaret for kirkene i kommunen.

Altartavle fra Gløshaug kirke. Foto: JL

Gløshaug kirke innvendig. Foto: JL

Tiltak:

- Restaurere vinduene, samt vestveggen i Gløshaug kirke
- Renovere gravlunden ved Gløshaug kirke
- Vurdere oppstillingsplass for spesielle gravminner
- Kultursamarbeid og konserter i kirkene
- Formidle lokalhistorisk kunnskap om Gløshaug kirke gjennom lokale prosjekter i den kulturelle skolesekken og den kulturelle spaserstokken
- Få laget kopier av Olavsstatuen og Madonna som er i Vitenskapsmuseets eie og stille det ut på egnet sted i Grong

Olavsstatue som ble funnet i Grong kirke. Er fra ca. 1300-tallet og er den største i Trøndelag. Foto: Vitenskapsmuseet

Gerhard Schønnings reiser i 1770-årene nevner at Gløshaug kirke har fått navnet etter gården den sto på som het Gløshaug. Gløshaug kirke med de umalte tømmerveggene er en av svært få bevarte trekirker fra 1600-tallet i Nord-Trøndelag. Man vet ikke nøyaktig når den eldre kirken ble bygget, men i 2007 ble en svillstokk dendrodatert til 1155. Sannsynligvis kan stokkene i midtgangen være fra samme tidsperiode. På 1500-tallet ble Gløshaug kirke også omtalt som Olafshoug kirke som tyder på at den muligens har vært vigd til St. Olav. I tradisjonen omkring kirka har Olsokmessa hatt en særlig plass, og i nyere tid har det vært markering av Olsok siden 1920-tallet.

Av inventar må man legge merke til en sølvfisk som henger i taket. Det sies at den ble gitt til den fattigste kirka i landet i gave fra en fisker som var velsignet med godt fiske (den står oppført i en inventarliste fra 1622—Arne Kvam). Den eldste kirkeklokka mener en er fra 1200-tallet. Alterskapet har fløydører malt mellom 1510 og 1520, og viser fire helgener; St. Olav, St. Augustin, St. Sunniva og St. Katarina. Krusifikset er enda eldre. Gløshaugkirka var bygdefolkets kirke til nykirka ble bygd på Fiskem i 1873. Kirka var tenkt revet, men en engelsk laksefisker så verdien av kirka og reddet den fra å bli revet. Kirka på Gløshaugen var trolig den kirka samene søkte, siden den var nærmest til deres områder, bla helt til Jorm på svensk side. Den vesle kirka var dermed i flere hundre år et felles samlingssted for folk i de Øvre deler av Namdalen.

Gløshaugkirka i Grong er startpunktet for pilegrimsleia fra nord. Gjennom pilegrimsleia Nordleden har en i større grad synliggjort at også Namdalen var en viktig del av Nidaros bispedømme. (Kilde: «Gløshaug kirke 300 år» og Kirsten Joveig Gartland).

Kirkestedet i Grong var trolig av samme alder som Gløshaug kirke. Både Grong kirke og Gløshaug kirke var begge annekskirker under hovedkirka i Overhalla. I 1685 ble det trolig bygd ei ny kirke på samme størrelse som Gløshaugkirka. Kirka av i dag er bygd i 1877. Mye av det gamle inventaret, blant annet en Olavsstatue som er den største i hele Trøndelag fra ca. 1300-tallet, står i dag på Vitenskapsmuseet i Trondheim (se bilde).

Kulturlandskapet på Leksås: JL

Deler av setertun i Fosslandsmarka.
Foto: Kåre Johansen

9.3 Kulturmiljø og kulturlandskap

Med kulturmiljø menes områder hvor kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng. Kulturmiljø består jo av enkeltminner og er også viktig hver for seg. Følgende kulturmiljø foreslås som verneverdige og legges inn som hensynssoner for bevaring:

- Regionalt verdifullt kulturlandskap på Gløshaugen med artsrike beitemarker
- Lokalt verdifullt kulturlandskap ved Leksås, beitebakker
- Lokalt verdifullt kulturlandskap ved Føinum (naturbeitemark)
- Væremøra
- Moum Gård—gårdstun
- Nordsetran/Fosslandsmarka – setertun
- Nyheim og Bekkevold – småhusbebyggelse
- Grong bygdamuseum
- Slåttemark—ikke definert

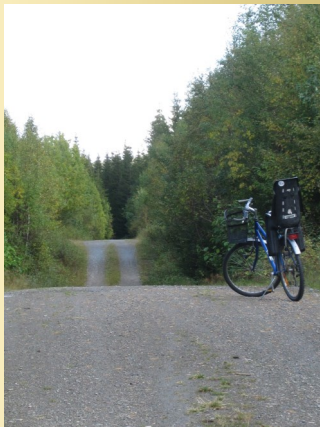
Olav Bergsmoen guider besøkende på Grong bygdamuseum. Foto: JL

Tiltak:

- Utarbeide skjøtselplan for spesielt verdifullt kulturlandskap
- Sikre viktige kulturlandskap ved hjelp av skjøtselstiltak
- Sikre slåttemark ved hjelp av skjøtselstiltak
- Væremøra, Moum gård, Nordsetran, Nyheim/Bekkevold og Grong bygdamuseum er lagt inn som "hensynssoner" for bevaring

Vegen over Spennmyra. Foto: Jorunn Lilleslett

Sykelrute i Lurudalen. Foto: JL

Kulvert på Nordlandsbanen. Foto: JL

Tiltak:

- Ta vare på den gamle ferdseisvegen over Spennmyra - hensynssone for bevaring
- Oppmåling og kartfesting av gamle vegar, vegfar og bruer utover det som vegvesenet har ansvaret for bla. Nåltjønnvegen og Lurudalsvegen
- Digitalisere og kartfeste gamle fjellveger
- Opparbeide 1-2 kulturstier langs gamle vegfar (rydding, skilting og skjøtsel)

9.4 Samferdsel

Gamle vegar og bruer gir folk flest gode opplevingar for rekreasjon. Det blir gjerne undring og ettertanke; hvem bygde disse vegene, hvordan var det på vinterstid? Ferdsel langs gamle og ulendte fjellvegar gir et innblikk i hvordan selve begrepet samferdsel har fått en helt annan betydning i vår tid. Kontrasten blir stor til dagens motorvegar og velutstyrte biler med GPS som fører oss dit vi ønsker.

I forrige århundre var det ennå nødvendig å bruke gangstier og ridevegar mellom grendene, hest og vogn på smale kjerrevegar og båtar når utferden gikk noe lenger. Ikke rart at vegbygging var noe som tvang seg fram tidlig i vårt århundre. Men det var kostbart («Alle disse dagar» – Anne Marie Seem).

Arbeidet med å bygge vegar var en av de første oppgavene som formannskapene tok til med etter kommuneinndelingen i 1837. Vegstellet var tidlig på 1800-tallet lite utbygd. Det som fantes var stort sett gamle ferdseisar og ridestier. Dessuten hadde Namsen alltid vært en viktig ferdseisar for varetransport. Alt vegarbeid var inntil den nye vegloven kom i 1851 pålagt bøndene. Det ble derfor langt større fart i vegbyggingen etter den tid, da utgiftene ble betalt av stat, amt og kommune.

Deler av Nåltjønnvegen. Foto: Sverre Gartland

Hovedvegen til Aunfossen var ferdig i 1830-åra og den første vegutbyggingen etter den nye loven gjaldt forbindelse mellom Grong og Fosslund. Denne veggen stod ferdig omkring 1858, deretter fulgte vegarbeid på strekningen Vie – Hildrum som ble avsluttet i 1863. Flere store veganlegg fulgte mot slutten av 1800-tallet og bruer ble bygd for å krysse Namsen. Det var flere ferjemannsstuer langs Namsen for å frakte folk og gods over elva.

Forvaltningsansvar for vegar, bruer og jernbane

Statens vegvesen har ansvar for å ta vare på egne kulturminner. Vegkulturminnene viser utvikling i teknologi på forskjellige fagområder og Statens vegvesen har utarbeidet sin egen "Nasjonal verneplan for vegar, bruer og vegrelaterte kulturminner".

Når det gjelder jernbane er det Jernbaneverket som har ansvar for sine kulturminner. Det er utarbeidet "Nasjonal verneplan for kulturminner i jernbanen". Fosslundsbrua er eksempel på ei verna jernbanebru.

Bygging av Fossland bru i 1935. Bilde utlånt av Inger Faanes/Inger Kristin Lindsethmo

Nattoget passerer Fossland bru. Foto: Knut Ivar Fiskum

Tømmerås sag og høvleri. Bilde lånt fra boka "Alle disse dager..." Anne Marie Seem

Jernbanebyggingen ble også aktuell for Grong. Så tidlig som i 1877 ble ordføreren i Grong bedt om å forhøre seg hos amtmannen for å få en jernbanelinje over Snåsa og en linje til Namsos. Jernbanebyggingen kom ikke til Grong før i 1920-årene og 30. november 1929 ble Nordlandsbanen åpnet for strekningen. Det samme gjaldt for Namsosbanen.

Bygging av jernbanen førte også med en videre utbygging av vegnettet i kommunen.

Bruer

Bruene var en viktig del av vegnettet. Helt frem til siste halvdel av 1700-tallet var brubygging et håndverk basert på erfaring her til lands. En hadde ikke eksakte teorier eller formler for dimensjonering. Med industrialiseringen fra 1850-årene og utover ble nye materialer tatt i bruk. Det ble utviklet vitenskapelige metoder for konstruksjon og dimensjonering av byggverk. «Ingeniørkunsten» kom inn i anleggsvirksomheten og det er tydelig at i tillegg til å møte tekniske krav, ble det også lagt vekt på en bevisst estetisk utforming. Et eksempel er Leer bru i Grong som er fredet.

9.5 Tekniske og industrielle kulturminner

Den gjennomgripende industrialiseringen i Norge skjedde på midten av 1800-tallet og førte med seg store samfunnsomveltninger. Nye industristeder oppstod og ble gjerne bygd fra grunnen av, på før ubebygde steder. Virksomheten var avhengig av å ligge nær en naturlig kraftkilde som vann og fossefall. Nye økonomiske, sosiale, kulturelle og politiske strukturer ble dannet og denne omveltningen blir gjerne kalt "Det store hamskiftet". Tekniske og industrielle kulturminner er fellesbetegnelsen for kulturminner som er knyttet til utnyttelsen av naturressursene.

Forvaltningsansvar

I siste del av 1900-tallet ble det satt fokus på vern og formidling av den tidlige industrialiseringen i Norge, før sporene ble visket bort og eksisterende kunnskap ble glemt. Industrielle kulturminner er blitt et begrep som omfatter fabrikkbygninger og hele bygningsmiljøer, produksjonsutstyr og inventar, arkiv, tegninger og fotomateriale.

Sagbruk

Det var relativt lite industri i Grong. I Harran hadde man Otte Aunes sagbruk på Fiskem med 15-20 mann. Det ble etter krigen flyttet til Spillum. Og så var det sagbruk på Bergsmo og Øyem. Sagbruket på Øyem har fortsatt produksjon og er en arbeidsplass med fire ansatte. Tømmerås var et lokalt "industristed" med flere bruksområder. Det har på stedet vært både pottemakerverksted, knottefabrikk (under krigen), kvernbruk, sagbruk (spikerverk) og Tømmerås Sagbruk og Høvleri. Industristedet var i drift fra begynnelsen av 1800-tallet til

1975. Selve sagbruksbygningen med alt utstyret ble påtent i 2008 og brant ned til grunnen. Stedet fikk Nord-Trøndelags kulturminnepris i 1997.

Like sør for Raudhyllbakken var det en 10 års periode i 1860-årene et spikerverk (fosshammerbruk). Deler av utstyret finnes i privat eie i Grong.

Trolig har det også vært kvern og mølle i Tømmeråsfossen fra langt tilbake i tid. Den gamle mølla nederst i Tømmeråsfossen ble revet i 1870-årene, og andelslaget bygde ny mølle. Denne var i bruk fra 1881 - til 1948. Deler av mølla står fortsatt.

Maleri av Tømmerås Mølle. Ukjent.

Steingjerde på Stormoen, 220 m langt. Foto: Sverre Gartland

Båtbygger Alfred Urstad på Værem.
Foto: Namdals Folkehøgskole

Steingjerder

Steingjerder var ikke vanlig i Namdalen. På Stormoen har tidligere eier Karl Johan Myklevand muligens hentet inspirasjon fra Sverige når han bygde småbruket i 1910. Gjerdet er til sammen 220 meter langt. Ved tuftene etter den gamle Sagmosetra er det rester etter en mindre stein-innhegning rundt husene (beskyttelse av husdyr mot rovdyra om natten).

Båtbyggerverkstedet til Alfred Urstad

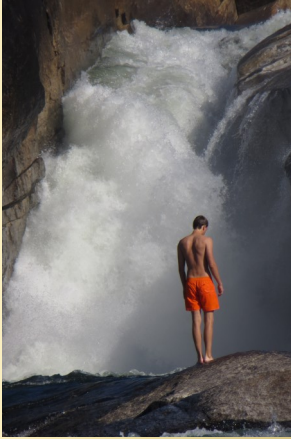
Båtbygger Alfred Urstad bygde namsbåten. Fra før krigens dager drev han på med bygging av elvebåter i et eget båtbyggerverksted på Værem i Grong. Han bygde mellom 200-300 elvebåter som ble kalt Urstad-båten. Det er produsert en film om båtbyggerteknikken og miljøet i det gamle verkstedet til Alfred. Dette ble gjort av Namdals Folkehøgskole i 1989. Da var Alfred Urstad 82 år. Han døde 92 år gammel. Opptakene ble gjort vinteren 1988/89 og følger hele prosessen fra de første lekterne til kjølen klargjøres og helt frem til og med prøveturen på elva. Verkstedet er ikke rørt etter at han døde, så alt er intakt av utstyr og maskiner. Dagens eier er interessert i at verkstedet blir tatt vare på, så det jobbes for å få flyttet inventaret til et egnet sted. Behovet er på ca. 50m².

Meierier

Det har vært flere små meierier, bla. på Berg i Sanddølådalen var det et lite ysteri der det ble laget geitost. På Rossetnesset var det smørmeieri og på Fiskumfoss var et lite meieri som ble nedlagt i 1931. Det største meieriet var Grong Meieri på Bergsmo. Det startet ca. 1888 og var i drift gjennom krigsåra og helt til 1966, da det ble overtatt av Namdalsmeieriet. Det var en betydelig stor arbeidsplass og det var heftig diskusjon i bygda da det ble tale om å legge ned (*Mørklagte bygde av Ola Hjulstad*).

Tiltak:

- Tilrettelegge med info om Tømmerås Mølle ved Tømmeråsfossen
- Utarbeide et forprosjekt for båtbyggerverkstedet til Alfred Urstad
- Oppgradere Grong kommunes tusenårssted—De tre fosser
- Restaurere Nedre Ådalsdammen
- Utarbeide et undervisningsopplegg for barne- og ungdomsskolen om Fiskumfoss kraftstasjon
- Restaurere steingjerdet på Stormoen

Tømmeråsfossen - ett av Grong kommunes tusenårssted. Foto: JL

Nedre Ådalsdammen. Foto: Kirsten Joveig Gartland

Fiskumfossen— ett av Grong kommunes tusenårssted. Foto: Sigrun P. Elstad. Fiskumfossen kraftverk er kommunens nyere tids kulturminne

De tre fosser – Grong kommunes tusenårssted

De tre fossene Fiskumfossen, Formofossen og Tømmeråsfossen er Grong kommunes tusenårssted. Førstnevnte ligger i elva Namsen, mens de andre to finner man langs elva Sanddøla.

For Grong kommune er elvene viktig i dag og de har en sentral plass i historien til kommunen. Namsen er også kalt "The Queen of rivers" - en av landets beste lakseelver, og trekker i dag laksefiskere til bygda, på samme måte som den gjorde allerede på 1800-tallet. Elvene våre har en sentral plass i fløytarhistorien, alt tømmer fra Indre Namdal ble fløytet nedover elvene i kommunen. Dette var en svært krevende arbeidsplass. I dag er ikke tusenårsstedet særlig godt ivaretatt.

Dammer

Det er ikke mange dammer som står igjen i Grong og enda færre som er i noenlunde stand, men det er en god del *damplasser* (Far etter folk. Kirsten J. Gartland).

Fiskumfossen kraftverk

Kraftverket er Grong kommunes nyere tids kulturminne og har vært og er svært viktig for Grong kommune. NTE ble stiftet i 1919 for å dekke et stadig voksende behov for elektrisk kraft i Nord-Trøndelag. Selskapets første utbygging var Follafoss kraftverk i Verran i 1923.

Follafoss var NTE's kraftverk inntil Nedre Fiskumfoss kom i drift. Fylket sikret seg eierrettighetene til fossen i 1940 og arbeidet startet i 1941 og etter planen skulle kraftverket settes i drift 1943. Imidlertid medførte krigen at det første aggregatet ikke kom i drift før i 1946.

Deretter kom det to aggregater til hhv i 1950 og 1957.

Namsenvassdraget er det største vassdraget og den viktigste kraftkilden i Nord-Trøndelag. Lengden på vassdraget er 225 km fra Børgefjell og til Namsenfjorden.

Det er bygd tre kraftverk i Namsen ovenfor Nedre Fiskumfoss (Aunfoss: 1959, Åsmulfoss: 1971 og Øvre Fiskumfoss: 1976). Namsen er fylkets viktigste lakseelv og også en av landets beste. Før utbyggingen av Fiskumfoss kom ikke laksen forbi fossen. Det ble derfor bygd laksetrapp og laksen kommer opp til utløpet fra Aunfoss kraftverk, ca. 10 km lenger opp i elva. NTE har pålagt minstevannføring slik at elva har en vannføring som tilfredsstillers laksen og fiskerne. Laksetrappa ble bygd i 1975 og har en lengde på 291 meter og 77 "kulper".

9.6 Krigsminner

Etter at den tyske krigsmakt den 9. april 1940 landsatte de første tropper i Norge, tok det kort tid før den nye situasjonen satte sitt preg på dagliglivet i Namdalen. I følge rapporter som ble utferdighet på militært hold, ble et landvernkompani satt opp i Grong den 11. april, med en styrke på ca. 80 mann. Den 13. april er det under oppretting et militært lasarett ved Namdals folkehøgskole. Tyskerne prøvde i flere omganger og bombe Grong stasjon, men lyktes ikke. Både Grong gård, Ekker gård, Fosslandsnessa og Formofoss gjestgiveri var svært mye brukt under hele krigen av motstandsfolk.

Grong stasjon hadde en viktig funksjon under krigen. Bildet er lånt fra boka "Mørke skyer" av Ola Hjulstad

Enkelte tider var det plassert 3000-4000 soldater i Grong. Nøyaktig tall for dette foreligger ikke. Brakkebygningene la beslag på flere hundre mål dyrka mark. Offiserer la gjerne beslag på rom hos private. Det var militæranlegninger både på Mediå, Tømmerås, Ekker og Formo. På Grong kirkegård er det en minnebauta over 9 soldater som omkom i en togkollisjon på Stod og bauta over en soldat som omkom i ei motorsykkelulykke på Veium. I dag er det lite krigsminner som står igjen i Grong.

Militærleire på Ekker og Tømmerås. Bildet er lånt fra boka "Mørke skyer" av Ola Hjulstad.

9.7 Immatrielle kulturminner

Kulturminner er mer enn bygninger, tufter og andre fysiske spor etter levd liv. Også muntlige tradisjoner og uttrykk, fortellinger, musikk, skikker, ritualer og kunnskap og ferdigheter nedarvet gjennom generasjoner er kulturminner. Disse går under fellesbetegnelsen "immaterielle kulturminner" eller "immateriell kulturarv".

Som definisjonen over gir uttrykk for vil det være et ubegrenset tilfang av immaterielle kulturminner. Hovedutfordringen blir således å definere hva vi skal ta vare på og hvordan. I arbeidet med kulturminneplanen har det utkrystallisert seg tre kategorier immaterielle kulturminner som det er naturlig å gripe fatt: håndverkstradisjoner, stedsnavn og fortellinger knyttet til særskilte faste kulturminner.

Konovassmusikken har lange tradisjoner. Foto: JL

Mediåsbordet—henger i dag på kommunehuset

Baking av flatbrød i bakarhuset

Tiltak:

- Organisere og digitalisere gamle stedsnavn i Grong kommune
- Organisere og utgi de dokumenterte registreringene om husmannsplasser og gamle seterbruk i kommunen
- Sikre båtbyggertradisjonen etter Alfred Urstad gjennom kursing/dokumentasjon
- Innsamling av musikk/bilder av gamle og nye Konovassmusikken
- Ivareta infotavle og originalbordet om Mediåsagnet
- Tilrettelegge for kursvirksomhet når det gjelder smiing, samt flatbrød og klenningbakst

Følgende bør tas vare på for fremtiden:

- Båtbyggertradisjonen til Alfred Urstad
- Smedyrket
- Flatbrød- og klenningbakst
- Konovassmusikken
- Mediåsagnet
- Stedsnavn i Grong
- Digitalisering av Grong historielags medlemsblad
- Innsamlet materiale om husmannsplasser og seterbruk i Grong

Øystein Viem kan smiekunsten. Foto: JL

Tiltak:

- Samarbeide med Saemien Sitje om å få en fullstendig oversikt over registrerte samiske kulturminner i Grong
- I samarbeid med Saemien Sitje plukke ut et egnet samisk kulturminne som skal tas vare på og synliggjøres.

Samisk stolpebur –buvrie. Røyrvik.

Foto: J.L

10.0 Samiske kulturminner

Sametinget har ansvaret for samiske kulturminner i hele Norge. Kulturminnene er basert på det samiske samfunnets egne verdier. Samiske kulturminner som er eldre enn 100 år er automatisk fredet. Disse kulturminnene kan være vanskelig og se i og med at samene levde i pakt med naturen og la svært sjelden igjen synlige spor. I Grong er det funnet 39 samiske lokaliteter i Harran, Sanddøladalen og Heia. Av disse er totalt 14 lokaliteter automatisk freda, og 25 har uavklart vernestatus.

Heimdalhaugen

Her er det registrert en lang rekke kulturminner knyttet til samisk utmarksaktivitet.

Nessådalen og Geitingrumpa

Ved Solemsmosetra er det kjent en samisk boplass. Sør for Nesåa, ved Geitingrumpa er det registrert et område med kulturspor i trær, samt et beingjemme og varder. Ved Geitingvatnet er det registrert en samisk boplass.

Skardfjellet

Ved Skardfjellet er det registrert en lang rekke ulike samiske kulturminner, blant annet offerplasser og boplasser.

Hansmoen, Sanddøldalen

Her finnes en lang rekke samiske kulturminner, blant annet tufter og flere gammer.

Raudsjøen, Snåsaheia

Ved Raudsjøen finnes mange rester etter gammer og annen aktivitet.

Flere stedsnavn viser til samisk tilknytning slik som feks Finnhaugmyra og Finnhusmoen. Finnemessa på Gløshaugen foregikk en periode på ca. 50 år.

Siden det er Sametinget og Saemien Sitje som i stor grad jobber med de samiske kulturminnene er det naturlig at alt som skal gjøres av registreringer og bevaring gjøres i samarbeid med disse institusjonene.

Litteraturliste:

- Alle disse dager. Anne Marie Seem
- BraFelt. Geomatikk
- Far Etter Folk. Kirsten Joveig Gartland
- Folkehelse i endring. HUNT 2011. NTNU, NTFK
- Fortidens minner i dagens landskap. Norsk institutt for kulturminneforskning, 2005. May-Liss Bøe Sollund
- Fortidens minner i dagens landskap. Norsk institutt for kulturminneforskning, 2010. May-Liss Bøe Sollund
- Fotefar mot Nord. Torunn Herje
- Gamle ferdselsveger. Kirsten Joveig Gartland
- Gløshaug kirke 300 år. Arne Kvam
- Grong bygdebok I, II, III. Jørgen P. Strand
- Handlingsprogram for kulturminnepolitikk. Nord-Trøndelag fylkeskommune
- Håndbok for lokal registrering. Riksantikvaren
- Kulturlandskap, attraksjonsbygging og lokal verdiskaping. Trøndelag forskning og utvikling
- Kulturminneplan for Gjesdal kommune
- Kulturminneplan for Samnanger kommune
- Kulturminneregistrering SEFRAK- Grong kommune. Nord-Trøndelag fylkeskommune
- Kulturminnesøk.no
- Lurudalen – stein, svette og slit. Helge Formo
- MittKulturminne.no
- Mørklagte bygder. Ola Hjulstad
- Nasjonale forventninger. Kongelig resolusjon til regional og kommunal planlegging
- Norges Bebyggelse
- Pilegrimsleden Grong – Snåsa. Kirsten Joveig Gartland
- Prinsipper for antikvarisk bygningsvern. Rogaland fylkeskommune
- St.meld. nr. 16 (2005-2006): Leve med kulturminner
- St.meld. nr. 35 (2012-2013): Framtid med fotfeste
- Sæterhaugen overnatting. Grong fritid 1995

Vedlegg:

1. Handlingsplan - prioriterte tiltak og langsiktige tiltak
2. Retningslinjer for hensynssoner i kommunedelplan for kulturminner
3. Alle registreringer som er gjort på SEFRAK, BraFelt, Askeladden, MittKulturminne og Kulturminnesøk
4. Temakart som viser kulturminner som skal tas vare på i Grong kommune

HANDLINGSPROGRAM FOR PERIODEN 2015-18						
Tiltak	År	Kostnad	Finansiering	Ansvarlig	Samarbeidspart	
Samferdsel:						
Ta vare på den gamle ferdelsesvegen over Spennmyra	2018	100	Norsk kulturminnefond	Kultur	Grong historielag	
Kirker:						
Vindust restaurering på Gløshaug kirke	2015	500 000	Egne midler og eksterne tiskudd	Kirkelig fellestråd	Grong kommune	
Renovere gravlunden på Gløshaug kirke	2017	100	Eksterne tiskudd	Kirkelig fellestråd	Grong kommune	
Kulturmiljø:						
Utarbeide skjøtselsplan for spesielt verdifulle kulturlandskap	2016	100	SMIL-midler	grunneiere	Kultur/landbruk	
Sikre viktige kulturlandskap ved skjøtsel	2015	50	SMIL-midler	grunneiere	Kultur/landbruk	
Sikre slåttemark ved hjelp av skjøtselstiltak	2018	50	SMIL-midler	grunneiere	Kultur/landbruk	

Immatrielle kulturminner:						
Organisere og digitalisere gamle stedsnavn i Grong	2017	100	Norsk kulturråd	Kultur	Grong historielag	
Forminner:						
Utvikle formidlingsprosjekt for DKS (den kulturelle skolesekken) og DKSS (den kulturelle spaserstokken)	2018	50	Interkommunale tjenester	Museet Midt	Kultur	
Utarbeide universelt utformet veg til Væremsfeltet	2016	250	Riksantikvaren/spillemidler	Kultur	NT fylkeskommune	
Utarbeide felles brosjyre for de fire feltene Væremsfeltet, Rognsmoen, Brennmoen og Øyem	2017	50	Riksantikvaren	Kultur	NT fylkeskommune	
Gjenoppbygge fangstgrop på Rognsmoen	2016	50	Ekstern finansiering	Kultur	Grong historielag	
Sikre gammel hulveg over eiendom 13/165 i Skinteigen, med mulig forbindelse mot Værumsfeltet i sør og Sklettmoan i Nord.	2015	0		Fylkeskommunen		
Tekniske og industrielle kulturminner:						
Utarbeide forprosjekt for båtbyggerverkstedet til Alfred Urstad	2015	30	Interkommunale tjenester	Museet Midt		
Oppgraderer Grong kommunes tusenårssted; Fiskumfossen, Formofossen og Tømmeråsfossen	2017	100	Eksterne midler	Næring	Kultur	

Tiltak	År	Kostnad	Finansiering	Ansvarlig	Samarbeidspar
Verneverdige bygninger:					
Etablere støtteordning for tilstands- vurderinger for eiere av verneverdi- ge bygg		30	Vurderes som tiltak i kommu- nebudsjettet	Kultur	Økonomiavd.
Vurdere å unnta eiendomsskatt for verneverdige bygg			Vurderes som tiltak i kommu- nebudsjettet	Økonomiavd	
Fullføre registreringen med byg- ninger fra 1900-1950	2015 2016	50	Riksanntikvaren	Grong historie- lag	Kultur
Utvikle saksbehandlingsprosedyrer for søknader som gjelder SEFRAK- bygg og andre viktige kulturminner	2016		Interne tjenes- ter	Kultur	Byggesak
I samarbeid med huseiere av verne- verdige bygg, sende inn 1-3 søkna- der i året på eksterne tilskuddsord- ninger	2015	20	Interne tjenes- ter	Kultur	Teknisk

Tiltak	År	Kostnad	Finansiering	Ansvarlig	Samarbeidspart
Samiske kulturminner:					
Utarbeide oversikt over registrerte samiske kulturminner	2016	50	Sametinget	Kultur	Saemien Sitje
Plukke ut et egnert samisk kulturminne som skal tas vare på og synliggjøres	2017	50	Sametinget	Kultur	Saemien Sitje
Teknisk og industrielle kulturminner					
Restaurere Nedre Ådalsdammen	2017	150	Kulturminnefondet	Kultur	Historielaget

Uprioritert liste over langsiktige tiltak 2018-2023
Tiltak
Tekniske og industrielle kulturminner:
Utarbeide et undervisningsopplegg for barne- og ungdomsskolen om Fiskumfoss kraftstasjon
Restaurere steingjerdet på Stormoen
Tilrettelegge med informasjon Tømmerås Mølle ved Tømmeråsfossen
Samferdsel:
Opparbeide 1-2 kulturstier langs gamle vegfar
Oppmåling og kartfesting av gamle veger, vegfar og bruer, bla. Nålfjellvegen og Lurudalen
Digitalisere og kartfeste gamle veger og fjeliveger
Kirker:
Vurdere oppstillingsplass for spesielle gravminner
Kultursamarbeid og konserter i kirkene
Formidle kunnskap om Gløshaug kirke gjennom DKS og DKSS
Få laget kopier av Olavsstatuen og Madonna som kan stilles ut i Grong

Retningslinjer for hensynssoner - kulturminner

1. Hensynssoner for båndlegging etter kulturminneloven:

- 1.1. Områdene er fredet i henhold til vedtak gjort etter lov om kulturminner av 1978, jf §§ 4, 15 og 19, bygningsfredningsloven av 1920, og omfatter fornminner, bygninger og områder.
- 1.2. Det er ikke tillatt å utføre tiltak eller arbeid innenfor disse områdene uten tillatelse fra kulturminnemyndighetene, jf kulturminnelovens § 3 og § 8.

2. Hensynssoner for bevaring av kulturmiljø og kulturlandskap (pbl § 11-9, pkt 7):

- 2.1. Alle byggearbeider som berører bygningers utseende, herunder tak, skal byggemeldes. Som grunnlag for behandling skal det redegjøres for nødvendigheten av tiltakene. Det skal beskrives hvordan endringen forholder seg til bygningenes opprinnelige stiluttrykk og utseende. Forhold til nabobebyggelse skal framgå av situasjonsplan og fasadeoppriss.
- 2.2. Opparbeidelsestiltak og skjøtsel skal tilpasses kulturlandskapsverdier som åkrer, slåtteeenger, beitemarker, steingarder, veger, stier og andre fysiske spor etter tradisjonell landbruksdrift.
- 2.3. Nybygg skal tilpasses landskap, topografi og eksisterende bebyggelse.
- 2.4. I vurdering av søknad om nydyrking, massefylling og bakkeplanering skal det tas hensyn til om denne vil endre eller forringe landskapskvalitetene i området.

3. Hensynssoner for bevaring av kulturmiljø og kulturlandskap:

- 3.1. Den kulturhistorisk verdifulle bebyggelsen skal søkes bevart og områdenes særpregede miljø bør sikres og videreutvikles.
- 3.2. Originale bygningselementer som vinduer, dører, fasadekledning og taktekkingsmateriale, bør bare fornyes når disse ikke lenger tilfredsstiller rimelige tekniske krav, eller er så skadet at reparasjon er uaktuelt.

4. Om tekniske/industrielle kulturminner: (pbl § 11-9, pkt 7):

- 4.1. Vedlikehold og skjøtsel av kulturminnet skal ikke endre det enkelte kulturminnets opprinnelse eller funksjon.
- 4.2. Nydyrking, massefylling og planering skal hensynta kulturminnet.

5. Verneverdige bygninger (pbl § 11-9, pkt. 7):

- 5.1. Alle byggearbeider som berører bygningers utseende, herunder tak, skal byggemeldes.
- 5.2. Ved nødvendig fornyelse skal bygningselementer tilpasses husets opprinnelige byggestil og materialbruk. Det gjelder særlig vindustyper, ytterdører og annet fasadeutstyr, fasadekledning og taktekkingsmateriale.
- 5.3. Tilbygg skal tilpasses eksisterende bebyggelse og underordnes denne.
- 5.4. Ny altan eller veranda skal bare anlegges i tilknytning til hus hvor den inngår som et naturlig stilhistorisk element. Uteplasser bør primært arrangeres på bakkeplan.
- 5.5. Murer, gjerder, utendørsbelysning og utvendig belegg skal med hensyn til utforming og materialvalg være i tråd med opprinnelig bygning.
- 5.6. Tilbygg og nybygg skal tilpasses først og fremst gjennom dimensjonering og form. Mindre tilbygg på husets hovedkropp (kvistoppbygg, inngangsparti, mindre utvidelser) skal som hovedregel bygge videre på den eksisterende bygningens formspråk.
- 5.7. Balkonger, altaner og verandaer må forholde seg til husets byggestil, de skal ikke være større

enn det den opprinnelige byggestilen åpner for, og de må ikke virke skjemmende på huset. Noen stilretninger, som sveitserstilen og funksjonalismen, åpner naturlig for balkonger og altaner. Andre, som empirestilen, gjør det ikke. Dette tas med i vurderingen av søknader om balkonger og altaner.

- 5.8. Nord-Trøndelag fylkeskommune skal gis anledning til å uttale seg før det eventuelt gis byggetillatelse eller tillatelse til riving.

6. Retningslinjer for verneverdige bygninger:

- 6.1. Skift så lite som mulig
- 6.2. Bevar konstruksjonsmåter
- 6.3. Bruk god materialkvalitet
- 6.4. Bruk høvlet panel
- 6.5. Behold originale vinduer
- 6.6. Bruk riktig belistning
- 6.7. Bruk tradisjonell takteking

Mulighetene for å følge disse prinsippene vil variere.